

INHOUD

Inleiding op en bibliografie van Ursinus' Schatboek door ds. J. van der Haar.

Opdracht van Festus Hommius in de uitgave van 1602.

Opdracht van Festus Hommius in de uitgave van 1617.

Approbatie van de Theologische Faculteit van de Universiteit te Leiden over de uitgave van 1656.

Approbatie van de Theologische Faculteit van de Universiteit te Utrecht over de uitgave van 1657.

Voorrede op de Catechismus der Christelijke religie

1. Wat en hoedanig de Christelijke leer is.
2. Uit welke delen de Christelijke leer bestaat, en welk onderscheid er tussen is.
3. Hoezeer de Christelijke leer, die in de ware Gemeente geleerd wordt, verschilt van die van alle andere sekten, etc.
4. Door welke getuigenissen de zekerheid der Christelijke religie of leer bevestigd wordt.
5. Op hoeveel manieren de Christelijke leer voorgedragen kan worden.

Voorrede die over de Catechismus in 't bijzonder handelt

1. Wat een Catechismus is.
2. Of de Catechismus te allen tijde in de Gemeente in gebruik was, of over de oorsprong van de Catechismus in de Gemeente.
3. Welke de voornaamste hoofdstukken uit de leer van de Catechismus zijn.
4. Waarom de leer van de Catechismus in de Gemeente nodig is.

DE CATECHISMUS DER CHRISTELIJKE RELIGIE

ZONDAG 1: Over de enige en ware troost.

(Vraag 1)

1. Wat troost eigenlijk betekent, en waarom ze noodzakelijk is
2. Uit hoeveel delen de Christelijke troost bestaat
3. Waarom deze enige troost een vaste troost is?

Vraag 2

DEEL I: VAN DES MENSEN ELLENDE

ZONDAG 2: Vraag 3

1. Waaruit 's mensen ellende bestaat
2. Waaruit de ellende gekend wordt
3. Hoe de ellende uit de Wet gekend wordt.

Vraag 4

Vraag 5

ZONDAG 3: De oorzaak en grootte van 's mensen ellende en verdorvenheid

Vraag 6

1. Over 's mensen schepping
2. Over Gods beeld in de mens
3. Waarin het beeld Gods in de mens bestaat
4. In hoever het beeld Gods verloren en in hoever het gebleven is

Vraag 7: De eerste zonde van de mens:

1. Welke en hoedanig de eerste zonde geweest is
2. Welke de oorzaken van de eerste zonde geweest zijn
3. Wat de eerste zonde in de mens veroorzaakt heeft
4. Waarom God deze zonde toegelaten heeft.

OVER DE ZONDE

1. Of er zonde is
2. Wat zonde (eigenlijk) is
3. Hoe velerlei zonden er zijn
4. Welke de oorzaken van de zonde zijn
5. Wat de zonde veroorzaakt.

OVER DE ERFZONDE

1. Wat de erfzonde is
2. Of er zulk een erfzonde is.

Bezwaren van de Pelagianen en anderen tegen de erfzonde

1. Vanwaar de erfzonde haar oorsprong heeft
2. Wat door de erfzonde veroorzaakt wordt
3. Waartoe deze leer nuttig is.

Vraag 8

1. Wat de vrijheid van de wil, en een vrij welbehagen is
2. Het verschil in vrijheid bij God en de schepselen
3. Of er na de val nog enige vrijheid van 's mensen wil gebleven?
4. Hoedanig de vrijheid van de wil in de mens is, of welke de trappen van de vrije wil zijn volgens de vier verschillende staten van de mensen.

ZONDAG 4: Verklaring van het tweede deel van 's mensen ellende

Vraag 9

Vraag 10

Vraag 11

Over kruis en tegenspoed

1. Hoe velerlei kruis of tegenspoed er is.
2. Welke de oorzaken van de tegenheden zijn.
3. vertroosting, die tegen het kruis en lijden kunnen dienen.

DEEL II: OVER 'S MENSEN VERLOSSING**ZONDAG 5: Vraag 12**

1. Wat, en hoedanig de verlossing is.

2. Of zulk een verlossing mogelijk is.
3. Of de verlossing noodzakelijk en zeker is.
4. Of er een volkomen verlossing te wachten is.
5. Hoe de verlossing geschieden kan.

Vraag 13

Vraag 14

OVER DE MIDDELAAR

1. Wat een Middelaar is
2. Of wij een Middelaar bij God nodig hebben, en waarom
3. Waarvoor wij een Middelaar nodig hebben, of wat Zijn ambt is.

ZONDAG 6: Over de Middelaar Gods en der mensen

Vraag 15 en 16

Vraag 17

Vraag 18

Dat er maar één Middelaar is

OVER HET VERBOND GODS

1. Wat het verbond Gods met de mens betekent, dat door de Middelaar opgericht wordt.
2. Hoe tussen God en de mensen een verbond gemaakt kan worden
3. Hoeveel verbonden er zijn, n.l. of er twee verbonden zijn
4. Waarin het Oude en Nieuwe Verbond of Testament overéénkomen en verschillen
5. Of het Evangelie steeds in de Gemeente bekend geweest is, dan wel of het een nieuwe leer is
6. Waarin het Evangelie van de Wet verschilt
7. Welke vruchten of werken het Evangelie eigenlijk voortbrengt
8. Waaruit de zekerheid van het Evangelie bevestigd en gekend wordt

ZONDAG 7: OVER HET WARE GELOOF

Vraag 20

Vraag 21

1. Wat het geloof in het algemeen is
2. Over de diverse soorten geloof, waarvan in de Heilige Schrift sprake is.
3. Waarin de soorten geloof onderling verschillen
4. Hoe het geloof en de hoop onderling verschillen
5. Welke de oorzaken van het geloof zijn
6. Wat het geloof werkt en voortbrengt
7. Aan wie het geloof gegeven wordt

Vraag 22

Vraag 23: Verklaring van de 12 Artikelen des Geloofs

Wat het symbool der Apostelen is, en waarom de Geloofsartikelen zo heten

ZONDAG 8: INDELING DER ARTIKELEN; het 1ste Artikel: „Ik geloof in God"

Vraag 24

Vraag 25

OVER GOD

1. Waaruit men weet, dat er een God is
2. Wie, en hoedanig God is.
3. Een korte verklaring van de beschrijving van God
4. Waaruit het openbaar is en bewezen kan worden, dat er maar één God is
5. Over de namen „Wezen", „Personen" en „Drieëenheid"; etc
6. Hoeveel Personen zijn er in de Godheid?
7. Hoe de drie Personen der Godheid onderscheiden worden
8. Waarom het nodig is, dat men de leer van de Drieëenheid moet

Enkele bijzondere bezwaren, die de kettters tegen de Drieëenheid der Personen inbrengen

ZONDAG 9: Deel I van de Geloofsartikelen: VAN GOD DE VADER

Vraag 26

OVER DE SCHEPPING DER WERELD

1. Of de wereld door God geschapen is
2. Bezwaren van de filosofen tegen de schepping der wereld
3. Hoe de wereld door God geschapen werd
4. Waarom de wereld door God geschapen werd

ZONDAG 10: OVER DE VOORZIENIGHEID GODS

Vraag 27

1. Of er een voorzienigheid Gods is
2. Wat en hoedanig Gods voorzienigheid is
3. Weerlegging van de drogredenen, die tegen Gods voorzienigheid worden ingebracht
4. Waarom de leer van Gods voorzienigheid nodig is, enz (Vraag 28)

ZONDAG 11: Deel 2 van de Geloofsartikelen. Over de Naam JEZUS (Vraag 29)

V r a a g 3 0

ZONDAG 12: Verklaring van de naam CHRISTUS (Vraag 31)

1. Wat Christus' zalving betekent, enz.
2. Wat Christus' profetisch ambt is
3. Wat het priesterambt van Christus inhoudt
4. Wat het koninklijk ambt van Christus is

Vraag 32: Over de naam, waardigheid en ambten van de CHRISTENEN

ZONDAG 13: De Goddelijke natuur van Jezus Christus

Vraag 33

Vraag 34: *Onze Heere*

1. Hoe is het te verstaan, dat Christus *onze Heere* genoemd wordt en in hoever is Hij dat?
2. Om welke oorzaken, en op hoe velerlei wijze Christus *onze Heere* is

Godheid

1. Of de Zoon van God, voordat Hij het vlees aannam, ook een Persoon geweest is.
2. Of de Zoon een Persoon is, van de Vader en de Heilige Geest onderscheiden.
3. Of de Zoon aan de Vader en de Heilige Geest evengelijk is, ten opzichte van Zijn Godheid.
4. Of de Zoon van één en hetzelfde Wezen is met de Vader?

Fontein van drogredenen, waarmee de kettters hun lasteringen tegen het Eens-wezens zijn van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest willen verdedigen.

Enkele algemene regels, waarnaar men antwoorden moet op de beweringen van de kettters.

Enige speciale regels, om de tegenwerpingen van de Arianen te weerleggen.
Enkele tegenwerpingen van de kettters tegen de eeuwige Godheid des Zoons.

INLEIDING OP URSINUS' SCHATBOEK.

Het is al weer enkele jaren geleden, dat Uitgeverij Van den Tol te Dordrecht mij verzocht, om het Schatboek van Ursinus in nieuwe spelling te herschrijven. Telkens komen er nog verzoeken binnen om een heruitgave van dit voorname werk, geschreven - in beginsel! - door één van de beide opstellers van ons Heidelberger leerboek „de Heidelberger Catechismus.”

Daarbij werd mij verzocht om uit te gaan van de editie van prof. Joan van den Honert T. H. -zoon, zoals deze 240 jaar geleden in twee delen bij Goetsee in Gorinchem verscheen. Hiertegen had ik niet het minste bezwaar. Maar al werkende kwam ik wel tot het inzicht van de noodzaak, om telkens weer - op minder duidelijke plaatsen - een oudere uitgave te raadplegen. Nu bezit ik zelf twee oudere edities, n.l. die van 1617 en een uit 1657. Vooral aan de laatste uitgave van 1657 heb ik Van den Honert's reproductie getoetst.

Het heeft geen zin hier de gevonden afwijkingen vast te leggen. Soms heeft Van den Honert wat te vlug gelezen; een enkele keer gaf ik dat aan, door een noot te plaatsen bij de betreffende passage. Ook sloeg hij wel eens in zijn haast, een enkele regel over; en dat bracht natuurlijk niet weinig hoofdbreken mee. Verder ging de bewerker wel eens feil, door (te)veel met weinig woorden te willen zeggen. Tenslotte - zo zou ik hier nog willen opmerken -- veranderde hij nogal eens de geloofstoon, die zo warm en aansprekend is, door bepaalde uitspraken te generaliseren.

En toch, over het geheel gezien, is Van den Honert's bewerking uiterst betrouwbaar. Hij smokkelt geen afwijkingen binnen. Hij bleef het oude Schatboek werkelijk trouw.

Wie nu deze, onze nieuwe bewerking, eens zou vergelijken met een oudere van zo'n 3 eeuwen geleden, hem zullen daarbij enkele dingen opvallen. Want om dit kolossale werk opnieuw te kunnen uitgeven, moest Uitgeverij Van den Tol, zij het na overleg met ondergetekende, enkele drastische beperkingen aanbrengen. Die besnoeiingen betreffen de volgende twee zaken.

Allereerst zijn de in zeer kleine letters gedrukte “Tafels” vóór elke Zondagsafdeling weggelaten. Want daarin werd al min of meer vooruit gesteld en aangeduid, wat later in de Verklaring zelf opnieuw aan de orde zou komen. Ook zijn de, soms zeer uitgebreide, aanhalingen uit de twee andere Belijdenisgeschriften - dus uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis, of 37 Artikelen van Guido de Brès, én uit de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten, of Dordtse Leerregels - weggelaten. Dat betekende een enorme plaatsbesparing. Wel heb ik dit (laatste) gemis zoveel mogelijk trachten te vergoeden, door diverse verwijzingen naar genoemde Belijdenisgeschriften te geven.

Zoveel mogelijk is vastgehouden aan de vermelding van het viertal auteurs, aan wier Catechismusverklaringen tal van invoegingen ontleend werden. Die auteurs noem ik in deze volgorde: Bastingius 1), Lansbergen 2), Spintlerus 3) en Copius 4).

Bij dezen ontvangt de lezer voorlopig het eerste deel van het Schatboek. Zo God wil en wij leven zal over niet te lange tijd het tweede deel volgen. Daaraan wordt trouwens al gewerkt. Een ieder zal het met mij erover eens zijn, dat in deze Verklaring het leerstellige element overheerst. Ook de polemieek, d.w.z. de

bestrijding van tal van oudere en nieuwere ketterijen en dwalingen, is rijk vertegenwoordigd. Desondanks ontbreekt ook het praktikale karakter, waaraan de Catechismus zelf zo rijk is, in dit Schatboek niet. Een uitvoerige inhoudsopgave maakt de lezer hierbij wegwijs. Aan het slot van het tweede, laatste deel zal een zo compleet mogelijk namen- én teksten- register worden opgenomen. Een zakenregister leek mij overbodig, gegeven de zo uitgebreide inhoudsopgave.

Sommige oudere uitgaven bevatten een „leven” van Zacharias Ursinus. Ik meen te kunnen volstaan met hetgeen prof. Polman in de Christelijke Encyclopedie 5) in 't kort opmerkt: „Geboren 18 juli 1534 te Breslau, overleden 6 maart 1583 te Neustadt a.d. Hardt, studeert theologie in Wittenberg onder leiding van Melanchthon, in Genève onder leiding van Calvijn en in Zürich onder Vermilius. Hij wordt daarna in 1563 hoogleraar in de dogmatiek te Heidelberg. Met Olevianus is hij de opsteller van de Heidelberger Catechismus. Hij heeft tal van werken uitgegeven, waarvan vooral zijn onvoltooide Loci theologici (dogmatische colleges), zijn Explicationes Catecheticae en zijn De libro Concordiae (een strijdschrift tegen de Lutherse Formula Concordiae) genoemd moeten worden. Na de dood van keurvorst Frederik III moest hij de wijk nemen naar Neustadt, waar de gereformeerde theologie onder bescherming stond van Johann Casimir. Hier heeft hij van 1578-'83 aan het Kasimirianum colleges gegeven.” Aldus prof. Potman

Volgens gewoonte tracht ik ook van dit Schatboek een beknopte bibliografie te geven. De oudste druk is uiterst zeldzaam, en komt men daarom schier niet meer tegen. Overigens is het werk, vooral in de 17e eeuw, vrij regelmatig herdrukt. Na de editie van 1685 komt pas in 1736 de uitgave van prof. Van den Honert. Voor zover mij bekend, is er in de 19e eeuw slechts één heruitgave verschenen. En in het laatste kwart van onze 20ste eeuw verschijnt dan de (voorlopig, hopelijk!) laatste editie.

Hier volgen de door mij gevonden uitgaven van het Schatboek van „Doctor Zacharias Vrsinvs”:

1. Het Schat-boeck der Christelycke Leere: Ofte uytlegginghe over den Catechismvs: ende Verclaringhe der besonderste Hooftstucken der Christelijcke Religie. Eertijts in de Universiteyt van Heydelbergh int Latijn voorgelesen: ende van Doct. David Pareus Professor in de H. Theologie aldaar / int Latijn uytgegeven: ende nu nieuwelijcx ten dienste der Nederlantsche Gemeynten also overgeset / dat dit werck den ghemeynen man nu mede dienstich can wesen / Door Festvs Hommivs. Tot Leyden, By Andries Klouck Boeckvercooper / woonende in den ghecroonden Enghel. Int Jaer 1602.

(Hommius' opdracht dateert van: Dokkum: 10 febr. 1602). Het werk bevat XVI + (2x) 41.8 (+ 12: Registers) pag. 40. In de Prov. Bibliotheek van Leeuwarden is een exemplaar aanwezig.

2. Id., Het Schat-boeck der Christelycke Leere etc.: Leyden 1606 40 2e druk, by Andries Klouck. Loc.: U.B., Amsterdam.

3. Het Schat-boeck der Verclaringhen over de Catechismus der Christelicke Religie, Die in de Ghereformeerde Kercken ende Scholen van Hooghende Neder-Duytsch-Landt gheleert wort / uyt de Latijnsche Verclaringhen van den Hoochgheleerden D. Zacharias Vrsinvs, ende van anderen, die over dese Catechismus geschreven hebben / overgheset ende te samen ghestelt door Festvs Hommivs, Die daer by ghedaen heeft voor elcke Sondagh corte Verclaringhen bequamelick in Tafelen afghedeelt:

Tot Leyden 1617 40, By Andries Clouck etc., met een Opdracht van de vertaler,

gedateerd: Leyden, 10 febr. 1617, en met een portret van Dr. Ursinus. Het werk omvat twee delen. Deel 1 heeft: VI+2x303 (Fol.) p.p.; en deel 2: 2x272 (Fol.) +14 pp. (Tafel van de gehele Catechismus, + Zakenregister). Loc.: VdHr.

4. Id., Leyden 1622 40, by Andries Clouck. Loc.: Th. Hogesch., Oudestraat, Kampen.

5. Id., Leyden 1638 40, by Andries Clouck. Loc.: Amst., Rijksmuseum.

6. Id., Amsterdam 1641 /42 40, 3 dl. in 1 bd., by Hendrick Laurensz., Boeck-vercooper op 't Water, in 't Schrijf-boeck. Loc.: Amst., U.B.; K.B.

7. Id., Amsterdam 1647 40, by Hendrick Laurensz., XI+2x287; 2x270 (+ 11) p. Loc.: Amst., U.B.

8. Id., Amsterdam 1650 40, by Joannes Ravesteyn. Deel 1: VIII+2x280 pp. en deel 2: 2x270 (+2x270 (+ 11) pp. Loc.: Amst., U.B.

9. Id., Amsterdam 1657 40, by Joannes van Ravensteyn, 2 dl., 1 bd. Met fraai frontispiece. Loc.: Amst., U.B.

10. Id., Amsterdam 1664 40, 2 dl. in 1 bd., by Johannes van Ravensteyn.

Loc.: Amst., U.B.

11. Id., Amsterdam 1685 40, by Pieter de Frans; met foto van Dr. Ursinus.

Loc.: Amst., U.B.

12. Id., Gorinchem 1736 40, 2 dln., derde druk, by Nicolaas Goetzee; dl. 1. IV + 160 (Voorrede Van den Honert) + 10 (o.a. voorrede van ds. Johannes Spiljardus) + 655 pp; dl. 2: VIII+616 (+23, Register) pp.

De titel luidt: „Schat-boek Der Verklaringen over den Nederlandschen Catechismus, Uyt de Latynsche Lessen van Dr. Zacharias Ursinus, Opgemaakt van Dr. David Pareus. Vertaalt en met Tafelen etc. verligt door Dr. Festus Hommius. En vervolgens overzien, en nevens het stellen der Schriftuur- plaatsen naar de Publyke Overzettinge, verrykt met Toe-eygeningen; ook met Schriftmatige overeenstemminge der Nederlandsche Geloofs-Formulieren: als mede met nog twee Registers etc. door Johannes Spiljardus. Derde druk. Op nieuws oversien, doorgaans van veele onduitsche woorden gesuivert, en de duistere Spreekwysen opgeheldert en gestelt naar de klaarste en bevatbaarste manieren van spreken, alles door vergelykinge met den Latynschen Druk. En nog met eenige Aanmerkingen voorzien. En nu van nieuws verrykt, met eene Voorrede van Joan van den Honert, T. H. Soon. Doctor en Professor der Heilige Godgeleerdheid, in de Hollandsche Universiteyt, te Leiden, en Predikant in des HEEREN Gemeente, aldaar.”

13. Id., Kampen 1886 89, bij G. Ph. Zalsman: „Verklaring van den Heidelbergschen Catechismus.” Uit het Latijn (vertaald) door C. van Proosdij; 2 delen in 1 band (verschenen in afleveringen van 1883-'86). Loc.: K.B.; Theol. Hogesch. Kampen.

14. Id., Dordrecht 1977 49, deel 1, bij J. P. van den Tol.

Opmerking: In enkele edities, zoals bij voorbeeld in die van 1642 en 1650, kan men een „Belijdenispredikatie” van Jacobus Laurentius, predikant te Amsterdam, aantreffen; met aparte titelpagina en paginering.

Wanneer we de titelpagina van ons oude Schatboek eens goed bekijken, dan bemerken we, welk een ingewikkelde geschiedenis dit veelgelezen en nog steeds gezochte werk gehad heeft.

Het is dus zo, dat het uitgangspunt gevormd wordt door de Latijnse lessen 6) van Dr. Zacharias Ursinus, die - evenals de medeopsteller van onze Catechismus,

Caspar Olevianus 7) - naast zijn predikantschap te Heidelberg. aldaar ook hoogeleraar was aan de Gereformeerde Hogeschool 8).

Ursinus' uiterst begaafde leerling David Pareus heeft die Latijnse lessen van Ursinus' lippen opgetekend en later tot een boek verwerkt. Hij mocht Ursinus later als hoogeleraar opvolgen. Pareus 9) was een ras-echt gereformeerd theoloog. Zijn boek was door hem echter in het Latijn geschreven, want Latijn was toen de taal der geleerden.

Aan de befaamde Dr. Festus Hommius, als predikant te Dokkum en later predikant, alsook hoogeleraar te Leiden, komt de eer toe, dat hij, op aanraden van zijn schoonvader Kuchlinus, Ursinus' lessen, door Pareus bewerkt en op orde gesteld, in het Nederlands heeft vertaald. Ook stelde hij de „Tafels” voor elke Zondagsafdeling op 10),

Dan staat er nog een naam op de titelpagina van menige uitgave van het Schatboek, n.l. die van de Gorkumse predikant Johannes Spiljardus. Deze godgeleerde heeft het geheel „overzien”, de aangehaalde Bijbelteksten aangepast bij de tekst der Statenvertaling. Ook gaf hij de overeenstemming met de andere belijdenisgeschriften aan, en tenslotte verzorgde hij nog een tweetal registers.

Het is mij overigens een raadsel, hoe het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek wel aan een ds. Spiljardus jr., die predikant was in N.O. Indië, aandacht heeft besteed, maar aan de zo geleerde en invloedrijke vader- voorbijgaat 11).

Nog een enkel woord in verband met de zgn. Voorredes, beter: Opdrachten. In de editie van 1602 11a) vinden we, zoals al hierboven vermeld werd, een „opdracht” van de vertaler, ds. Hommius, „Den Edelen Erentfesten Vermoghenden, ende seer voorsienige Heeren, mijn Heeren den Staten van Vries-landt.” In de editie van 1617 staat, van dezelfde ds. Hommius, die nu, in plaats van te Dokkum, predikant te Leiden is, een opdracht „Aen de Edele, Moghende, Hoogh-wyse, ende seer Voorsienige Heeren, de Heeren Staten van Zeeland, Ende hare E. M. Ghecommitteerde Raden.” 1617, dat is immers het jaar, dat voorafgaat aan de beroemde Generale Synode, in de jaren 1618/19 te Dordrecht gehouden! Zeeland was van oudsher de zuivere waarheid hartelijk toegedaan. In 1617 werkte o.a. de zo Godzalige ds. Willem Teellinck in Middelburg, naast mannen als ds. Herman Faulkelius, opsteller van ons „Kort Begrip.”

Het lijkt mij een eis van billijkheid om hier, in dit 1e deel, beide, overigens nogal beknopte „opdrachten” een plaats te geven, zij het dan ook in nieuwe spelling en woordkeus. Veel minder gevoelen we ons aangetrokken tot de zo breedvoerige Voorrede van prof. Joan van den Honert T. H. zoon, die maar liefst 160 bladzijden beslaat 12). Als het waar is, dat er ergens nog een „voorrede” van prof. Pareus bestaat en te vinden is, dan hoop ik die vooraan in deel 2 te publiceren.

Ja, en dan zie ik in de uitgave van 1657 een tweetal „approbaties” (= toestemming tot de uitgave van het werk), n.l. zowel van de Leidse als van de Utrechtse theologische faculteit. Beide approbaties zijn ondertekend door vrijwel onze beste godgeleerden uit het midden der 17e eeuw. Ook deze approbaties krijgen in deel 1 een plaats.

Sommige edities bevatten niet alleen een portret, maar ook een „leven” van dr. Ursinus. Over dat „leven” had ik het al. Naar ik aanneem zal deel I stellig een portret van de schrijver bevatten.

Met de wens en bede dat onze geringe, zij het inspannende arbeid, onder beding van Gods zegen, mag bijdragen tot de opbouw van ons in groot verval verkerende

Gereformeerd protestantisme, geef ik dit eerste deel uit handen, hopen dat mij de tijd en lust gegeven wordt, om op Gods tijd ook het tweede en laatste deel voor de pers gereed te krijgen. De uw in Christus.

J. VAN DER HAAR.

Houten (U.), 17 september A.D. 1977.

AANTEKENINGEN:

1) Vgl. Jeremias Bastingius, „Verclaringe op den Catechisme der Christelicker Religie / so die in den Belgischen /oft Nederlandschen gevnieerden Prouincien / ende inder Keur-vorstelicker Pais / in Kercken ende Scholen gepredict / ende geleert wort: Amstelredam, den 1. Junij 1591, by Cornelisz. Claesz.; vertaald door Henricus vanden Corput, predt. te Dordrecht: XXX +994 (+ 10) pp.

2) Vgl. Philippus Lansbergius, predt. te Goes in Zeeland. Den Catechismvs Ofte Onderwijsinghe inde Christelijcke Religie / dewelcke soo inde Nederlandsche als Paltzsche Kercken ghepredickt ende geleert wort. In LII Predicatie seer grondinch uytgheleyt ende verklaert: vertaald door Iohannes Gys, V.D.M. te Streefker(c)k(e): T' Amstelredam 1627 80 By Hendrick Laurensz. Boeckver000per op 't Water int Schrijfboeck. De opdracht van de vertaler aan de burgemeesters enz. der steden „Amstelredam ende Enchvysen”, is gedateerd: „Tot Streefkercke aende Leek, desen 26. Junius. Anno 1616”: VIII+2x432 pp. Het staat dus wel vast, dat de editie van 1627 stellig niet de eerste druk geweest is.

3) Na veel zoeken en raadplegen van tal van handboeken, vond ik in de U.B. te Utrecht - dus toch nog vrij dicht bij „huis” - van George Spindler (hij was dus een Duits predikant): „Zwo und funffzig Predigten liber den Heidelbergschen Catechismus Sampt einer Vorrede.” Amberg, Mich. Forster, 1595.

4) Van Balthasar Copius (ook een Duits predikant), voor de 2e maal en van nieuws in het Neder-duytsch ghetrouwelijck over-ghesett / door Ioannem Gerobulum, is: Vier ende vijftich Predicatie / over den Christelijcken ende in Gods Woort ghegronden Catechismus / die in de Kercken ende Scholen deser Nederlanden ende der Keur-Vorstelijcke Palt gepredickt ende geleert wordt: Tot Amsterdam / Anno M.D. XI. voor Laurens Jacobsz. Boeck-vercooper in den vergulden Bybel / op 't water by de oude Brugghe: 86 VIII+2x320 (fol.) +23 (Register en corrigenda) pp. De vertaler, Johannes Gerobulus, was predikant te Utrecht. Zijn voorrede is gedateerd: 1 Nov. 1590!

5) „Christelijke Encyclopedie”, Kampen 1961, 2e dr., deel VI, s.v. Prof. Dr. A. D. R. Polman verwijst in de litteratuuropgave o.a. naar: K. Sudhoff, Kaspar Olevianus und Zacharias Ursinus, Elberfeld, 1857. Ook wijlen ds. G. Bouwmeester schreef enkele werkjes over Z. Ursinus. Over Ursinus vindt men in het verzamelwerk „Kerkelijke Klassieken” een bijdrage van Dr. A. v. d. Hoeven, pag. 247 vv.

6) Daarover vond ik:

a. *Doctrinae christianae Compendium, seu commentarii Catechetici*: Lugd. Bat. 89 1584. Loc.: U.B., Leiden en Utr.

b. De latere titel van dit Latijnse werk luidt: *Explicationum catecheticarum absolutum opus totiusque theologiae purioris quasi novum corpus*, Day. Pa.-operá extremá recogn. etc.: Neostadae 1593 40, 2 vol. Loc.: U.B., Utr.

Idem: Ed. 5a (Genevae?) 1608 80. Loc.: U.B., Arnsi

7) De Heidelbergse Catechismus stamt uit 1653.

8) Deze school werd gesticht in 1559, te Heidelberg; ze heette „Collegium Sapientiae”, d.i. „Kweekschool der Wijsheid”, vgl. de voorrede van prof. Joan van den Honert, in de ed. van 1736, pg. 3, noot d.

9) David Pareus, geb. in 1548 te Frankenstein in Silezië en op 15 juli 1622 te Heidelberg overleden, werd in 1598 aldaar hoogleraar in de exegeese; aldus Prof. dr. G. P. van Itterzon in Chr. Encycl., 2e dr., i.v. Van Pareus bezitten we, in de vertaling van Arnoldus Neomagus, predt. te „Berch-Ambacht”: „De Verelaringe over Den Goddelijcken Brief der Apostels Pauli tot den Romeynen, etc.: Tot Dordrecht. Ghedruckt by Jacob Jansz. Canin. Anno 1612.” Hieruit leren we Pareus kennen als een schriftuurlijk, oer-calvinistisch prediker en exegeet.

10) Dr. F. Hommius werd in 1576 te Jelsum geboren en overleed op 5 juli 1642 te Leiden. Hij „was predikant in Dokkum (1599-1602), en vertaalde hier het Schatboek van Ursinus”, aldus prof. dr. G. P. van Itterzon in Chr. Encycl., 2e dr., i.v. Meer over hem in genoemd artikel, en vooral in Dr. P. J. Wymenga's dissertatie over Hommius uit 1899.

11) N. N. B. W., Leiden 1918, deel 4, kol. 1260. Daar wordt vermeld, dat Josias Spiljardus in 1622 te Gorinchem geboren is. Dus was hij een zoon van ds. Johannes Spiljardus, van wie wij uit de geschriften van Martinus Soermans kunnen weten, dat deze tal van zoons had, die hun vader in het „wondere ambt” gevolgd zijn.

Prof. Dr. D. Nauta, Chr. Encycl., 2e dr., i.v., vermeldt van Johannes, die in 1658 te Gorinchem overleed, dat hij vermoedelijk uit Amsterdam afkomstig was. In 1615 kwam hij als kandidaat te Rozendaal, vanwaar hij in 1618 vertrok naar Gorinchem, om daar dan te blijven. Voor zover mij bekend liet Joh. Spiljardus geen boeken na, maar was hij toch een invloedrijk theoloog in zijn dagen. Vgl. over zijn bijdrage aan Ursinus' Catechismusverklaring: T. D. Smid, Bibliographische opmerkingen over de Explicationes Catecheticae van Ursinus, in „Geref. Theol. Tijdschrift”, XL, 1940, P. 228 vv.

11a) In deze editie van 1602 vinden wij ook nog een „Aen den Leser” van ds. Hommius.

12) Johannes van den Honert was een Coccejaans theoloog, geb. 1693 te H.I.-Ambacht, en overleden in 1758 te Leiden, waar hij in 1734 hoogl. werd. Ook zijn vader was Coccejaan, geb. te Norden in Oost-Friesland, en ook hoogl. te Leiden (in 1714, op 56-jarige leeftijd). Deze was een beroemd kanselredenaar. Van zijn zoon Johannes schrijft prof. dr. S. van der Linde in Chr. Encycl., 2e dr., i.v.: Hij „was één der beroemdsten van zijn tijd. Thans is hij vrijwel vergeten.”

OPDRACHT VAN FESTUS HOMMIUS IN DE UITGAVE VAN 1602.

Den Edelen Erentfesten Vermoghenden, en zeer voorzienige heren, mijn heren de Staten van Friesland.

Mijn E. heren, het behoud van de welstand in het gemenebest bestaat vooral hierin, dat een ieder niet alleen in een verstandig 1) beroep, tot het algemeen welzijn dienstig en nodig, gesteld is, maar ook dat hij zich daarin zo beijvere, gelijk de plicht zal vereisen; niet anders dan zoals men het menselijke lichaam dan welgesteld noemen kan, wanneer alle leden ervan niet alleen welgeschapen en goed gevoed zijn, maar ook hun bijzondere taak 2) en werking, tot onderhoud van het gehele lichaam, bekwaam en geschikt verrichten. Daarom behoren alle mensen, die niet hun eigen nut en welvaren, maar (zoals het behoort) dat van het gemenebest zoeken, te bedenken dat het niet voldoende is, om in een eerbare positie en beroep gesteld te zijn, maar dat zij zich daarin zo behoren te beijveren, dat zij tot dienst en bevordering van het algemene welzijn alle mogelijke arbeid, naar het vermogen van hun gaven en zoals hun beroep zulks vereist, om strijd aanwenden; en dit des te vlijtiger, naarmate het ambt, waarin zij gesteld zijn, voornamer en voortreffelijker is. En naardien de oprechte religie, d.w.z. de ware kennis van God en van Zijn onvervalste dienst, de enige weg is tot het behoud en de zaligheid der mensen, en ze de zekerste grond vormt voor de welstand van het gemenebest, kan het algemeen welzijn niet beter bevorderd worden, dan door de verbreiding van genoemde religie, en daarom zijn alle mensen schuldig en verplicht, om die - boven alle andere dingen - naar hun vermogen in alle opzichten (vast) te houden, te bevorderen en te verbreiden. Zulks geldt vooral degenen, die de Heere daartoe in eigenlijke zin gesteld, en in het bijzonder geroepen heeft, n.l. de dienaren van Gods Woord en de Christelijke Overheid.

Deze oorzaak en reden heeft mij ertoe aangespoord, om de arbeid op mij te nemen, om de voortreffelijke uitlegging van de christelijke Catechismus, door D. Zacharias Ursinus gegeven, te vertalen, en tevens om deze mijn arbeid, nu ze voltooid is, uw E.E. te schenken en toe te eigenen. Want nadat mij de Heere door Zijn genade tot de heilige en hoge bediening van Zijn Woord geroepen had, heb ik mij - om mij in mijn ambt, volgens plicht 3) voor Hem, overeenkomstig mijn zwakheid, te kwijten - niet alleen in de mij toevertrouwde gemeente de grond der ware christelijke religie (zoveel de geringheid van mijn gaven vermocht) getracht in het openbaar, en vooral in de harten der mensen in te prenten, maar heb ik ook de ledige uren besteden om dit werk te vertalen, waarin alle voornaamste stukken der christelijke religie zo grondig en duidelijk geleerd worden, dat wij er niet aan twijfelen, of vele mensen kunnen, door het ijverig te lezen, in de kennis der waarheid en in het oprechte geloof grotelijks en grondig gesticht 4) en bevestigd worden; opdat zo door dit middel de ware religie alhier en alom in de Nederlanden enigszins bevorderd en verbreid zou worden.

Ik heb deze vertaling aan onze Vaderlandse gemeenten onder de naam en het aanzien van uw E.E. willen mededelen, niet alleen om daardoor publiek enig bewijs te geven van mijn dankbaar, eerbiedig, toegenegen en dienstwillig hart jegens uw E.E., maar ook om uw E.E. te bewijzen, dat wij - aan wie de bediening

van het heilig Evangelie toebetrouwd is - ons naar vermogen erop toeleggen, om met onderwijzen én schrijven de ware religie in de harten der mensen te planten, en om derhalve van uw E.E. ootmoedig te begeren - aangezien uw E.E. op zich namen, om de oprechte religie en de zuivere leer van het heilig Evangelie met goed en leven te verdedigen en te beschermen, en daarin nu al tal van jaren dapper 5) volharden -, dat het uw E.E. moge behagen, om voortaan deze heilige zaak ernstig en ijverig te handhaven, en ons in deze dienst en bij de verbreiding der ware religie gunstig de hand te reiken, opdat wij zo gezamenlijk, gelijk Mozes en Aren, door onderlinge hulp en arbeid, ernaar zouden streven, dat Gods eer, de zaligheid der mensen en de welvaart van de staat in alle opzichten, vóór alle dingen en overal bevorderd mogen worden.

Het behage dan uw E.E., om deze mijn arbeid, tot dat doel en ten goede van Christus' Gemeente in deze Nederlanden verricht, met welgevallen te aanvaarden. Want zulks zal ons een aansporing zijn, om voortaan - naar dat het de Heere believen zal, om ons met Zijn gaven te begenadigen - nog meer diensten aan de Gemeente en het Vaderland te bewijzen.

De almachtige God moge uw E.E. Mijn E. Heren, door Zijn genade voor tijd en eeuwigheid zaligen.

Gegeven uit Dokkum, op 10 febr. 1602.

Uwe E.E. dienstwillige

Festus Hommius Frisius.

- 1) „bescheiden.
- 2) „ambt.”
- 3) „schuldelyck.”
- 4) = (op)gebouwd.
- 5) „kloeckmoedigh.”

OPDRACHT VAN FESTUS HOMMIUS IN DE UITGAVE VAN 1617.

Aan de Edele, Mogende, hoog-wijze, en zeer voorzienige heren, de heren Staten van Zeeland, en hun E.M. gecommiteerde Raden.

Edele Mogende, hoog-wijze en zeer voorzienige heren;

Het is niet minder een reden tot verwondering als tot beklag, dat de mens - die zeer goed weet, dat zijn lichaam vergankelijk, dit tegenwoordige leven onzeker, kort en ellendig is, dat zijn ziel onsterfelijk is, en een zo dierbaar pand, dat ze niet alleen de waarde 1) van het lichaam, maar ook die van de gehele wereld ver te boven gaat; en dat voor degenen die God vrezen, na dit leven een eeuwigdurende en (aller)hoogste vreugde en gelukzaligheid bereid is -, evenwel toch zo dom en verblind van verstand is, en zo aards en ijdel van gezindheid, dat hij steeds vooral en dikwijls uitsluitend bezig is om te zorgen voor het onderhoud en welzijn van zijn lichaam en van dit tegenwoordige leven, en dat hij voor zijn edele ziel geen enkele of (slechts) zeer geringe zorg draagt, of zich om de eeuwige gelukzaligheid niet of (slechts) weinig bekommert. En daardoor gebeurt het dan (hetgeen niet te verwonderen is), dat vele mensen hun ziel, die zij niet(s) (waard) achten, verliezen en de eeuwige zaligheid die ze niet zoeken, ook niet verkrijgen. Omdat men dus bevindt, dat de mensen zo weinig zorg dragen voor hun eigen zaligheid, is het hoogst nodig dat zij, die door God in deze wereld daartoe aangesteld zijn, om voor de zaligheid en welvaart ook van anderen te zorgen, daartoe alle vlijt en ijver aanwenden, dat het de mensen die aan hun zong bevolen zijn, vooral naar de ziel en voor eeuwig moge welgaan.

De christelijke Overheden die God in Zijn plaats gesteld heeft, om Zijn dienaars te zijn tot welzijn der mensen, behoren daarom niet alleen het tijdelijke bezit van hun onderdanen te bevorderen 2), maar vooral het geestelijke welzijn, dat nodig is tot zaligheid hunner ziel, opdat hun onderdanen hier niet ineen rijk en welvarend, maar vooral Godzalig en (hier)namaals zalig zullen worden. En aangezien vooral de dienaren van Gods Woord ook daartoe in iet bijzonder door God geroepen zijn, om voor de zielen der mensen te waken, moeten zij met alle naarstigheit er hun best voor doen, dat de harten der mensen afgetrokken worden van de zorg voor deze tijdelijke dingen en tot beoefening van de zaligheid hunner ziel opgewekt worden. Ook dienen zij alle middelen te baat te nemen, om daardoor de mensen tot die zaligheid te kunnen brengen.

Onder die middelen is het voornaamste, dat zij de mensen, zelfs van der jeugd aan, in de grondslagen der zaligmakende leer onderwijzen, welke leer in Gods heilig Woord overvloedig voorgesteld en verklaard wordt. En omdat de eenvoudige lieden hetgeen in het Woord Gods overvloedig voorgedragen wordt, niet alles naar behoren zo geschikt kunnen onthouden of overeen kunnen brengen, is het zeer dienstig en ook nodig, dat de voornaamste stukken der zaligmakende leer, beknopt uit Gods Woord getrokken en samengesteld, de eenvoudigen tot geschikt onderricht voorgedragen en verklaard worden.

Nu zijn er twee zeer voorname delen in Gods Woord, n.l. de Wet - waarin ons onderwezen wordt, wat wij doen moeten -, én het Evangelie, waarin voorgesteld wordt hetgeen wij ter zaligheid geloven moeten. De hoofdsom der Wet heeft God Zelf vervat in Tien Geboden. De hoofdsom van het Evangelie hebben of de

Apostelen zelf, óf enkele apostolische mannen - nadat het Nieuwe Testament vervuld was - samengevat in enkele Artikelen, genaamd „het Symbool des geloofs” of „de Artikelen van het Christelijke geloof.” Deze beide hoofdsommen dienen alle christenen te kennen en recht te verstaan, om Godzalig te leven en zalig te sterven.

Maar aangezien deze hoofdsommen vanwege hun beknoptheid, voor de eenvoudigen ietwat duister schijnen (te zijn), moeten ze uit Gods Woord, tot hun dienst, nog breder verklaard worden. De bredere verklaringen ervan worden veelal, met een Grieks woord, „catechismussen” genoemd. En zoals hun gebruik te allen tijd, zowel onder het Oude Testament, bij de aartsvaders en in de Joodse kerk, als onder het Nieuwe Testament, in de apostolische en Oud-christelijke kerk, en daarna in alle welgestelde kerken onderhouden is, zo dient dat gebruik ook nooit meer in de gemeente op te houden, daar het een middel is om de eenvoudigen te onderwijzen tot de zaligheid, en daarom niet alleen zeer nuttig en geschikt, maar ook heel noodzakelijk is. Reden, waarom de christelijke Overheden, die de zaligheid van hun onderdanen liefhebben, er steeds zorg voor moeten dragen dat dit gebruik in hun kerken steeds onderhouden wordt, en dat niet alleen de jonge mensen, maar ook de gemeenten - waar dikwijls velen gevonden worden, die nog kinderen zijn in het verstand - in de leer van de Catechismus ijverig en gedurig geoefend mogen worden.

En vooral dienen alle trouwe kerkedienaars - zullen zij hun ambt recht bedienen - hiermee de opbouw der kerken aan te vangen, dat zij de jonge- mensen en de gemeenten, die aan hun zorg toevertrouwd zijn, met alle ijver en getrouwheid in deze eerste beginselen der christelijke religie onderwijzen; niet alleen met de levende stem, maar ook door geschikte geschriften, waarin deze hoofdsommen bekwaam uit Gods Woord verklaard worden, om de leergierigen in hun huis te kunnen dienen tot een volkomen onderricht.

Om mij op dit punt overeenkomstig mijn roeping en geringe gaven, te kwijten, heb ik ten dienste van onze Nederlandse gemeenten de verklaringen van de hooggeleerde heer D. Zacharias Ursinus, in het Latijn gehouden over de Catechismus - die in onze Nederlandse kerken in gebruik is - overgezet in onze moedertaal. En daaraan heb ik uit de geschriften van **D. H. Bastingius, P. Lansbergen, B. Copius en G. Spintler**, die ook over deze Catechismus geschreven hebben, toegevoegd hetgeen tot een breder verklaring dienstig was en door D. Ursinus niet was behandeld.

En opdat het de leergierige niet zou ontbreken aan hetgeen nodig is tot een volkomen onderricht, heb ik bovendien ook mijn (eigen) verklaringen erbij gedaan vóór elke Zondag(safdeling), en die tot een bekwame onderrichting en tot versterking der memorie 3) in Tafelen verdeeld. En dat alles met geen ander doel, dan om onze Nederlandse gemeenten in het onderwijs der waarheid te dienen en in de belijdenis ervan te versterken ter zaligheid.

Deze mijn arbeid heb ik uw E.M. met alle eerbied willen toeëigenen en opdragen, om daarmee enige erkentelijkheid te betonen voor de christelijke en Godzalige ijver, die uw E.M. voor de belijdenis, handhaving en beoefening der ware gereformeerde religie, die in de Catechismus beknopt uit Gods Woord verklaard wordt, van het begin der Reformatie af tot op deze dag toe, standvastig betoond hebben, met een bijzonder en zeer loffelijk voorbeeld, waarvan het te wensen was, dat het alom in deze Nederlanden mocht nagevolgd worden.

Het believe uw E.M., om deze mijn arbeid die, naar ik hoop, ook uw kerken van dienst zal zijn, uw E.M. te laten aangenaam zijn, en deze mijn vrijmoedige aanspraak ten goede op te vatten. In dit vertrouwen zal ik de Heere der heren bidden, dat het zijn Majesteit behage, om uw en alle andere Nederlandse kerken voortaan bij de zuivere waarheid der gereformeerde godsdienst, in goede vrede en stichting te bewaren, uwer E.M. Godzalige en wijze regering al meer en meer te zegenen, en tenslotte ook uw E.M. zelf.

Edele, mogende, hoogwijze en zeer voorzienige heren, in Zijn Goddelijke bescherming te aanvaarden, en naar lichaam en ziel te zaligen.

Uit Leiden, op 10 febr. in het jaar 1617.

Uwer E.M. ootmoedige en geheel toegedane dienaar

Festus Hommius.

APPROBATIO

van de Theologische Faculteit van de Universiteit te Leiden.

De Professoren van de Theologische faculteit te Leiden, gezien en gelezen hebbende de additiën en uitbreidingen, die de Eerw. Hooggeleerde D. Johannes Spiljardus, dienaar des Goddelijken Woords te Gorinchem, op 't loffelijke, en voor de Nederlandse kerken zo aangename en nuttige werk van Doctor Festus Hommius, genaamd het Schatboek der Verklaringen over den Catechismus enz., door hem vertaald, en met goed-bewerkte Tafels enz. verlucht;

Waarin zijn Eerw. alles opnieuw heeft overzien, en verrijkt met een toeëigening achter elke Tafel, en doorgaans met toepassing dezer verklaringen op de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Nadere Synodale Verklaring uit de jaren 1618/19;

Verklaren, dat hun die nieuwe arbeid over de Nederlandse Catechismus ten zeerste goed bevalt, als met een bijzondere ijver en inzicht 1) gewrocht, zeer dienstig en nuttig voor hen, die al geoefende zinnen hebben tot onderscheiding van goed en kwaad, en geschikt zijn tot hoger kennis, door een uitvoeriger voorbeeld der gezonde woorden, opgeleid te worden, zoals inzonderheid om de rechte toeëigening van elke gemeenplaats der Catechismus tot de consciëntie te kunnen brengen en zo de leer ervan op bekwaame wijze in de praktijk te beoefenen. Van oordeel, dat met deze toevoegingen genoemd werk niet alleen tot groter volkomenheid is gebracht, maar ook met meer stichting als tevoren, door allen die de waarheid der leer in de Catechismus begrepen, beminnen, en niet alleen voor zichzelf trachten te verstaan, maar ze ook tegen alle bestrijders te verdedigen, zal kunnen gelezen en gebruikt worden.

Leiden, 9 dec. 1656.

Was ondertekend :

ABRAHAM HEYDANUS.

JOHANNES COCCEJUS.

JOHANNES HOORNBECK.

van de Theologische Faculteit van de Universiteit te Utrecht.

APPROBATIO

Het Schatboek van de Commentaren over onze Catechismus door de Hooggeleerde en zeer vermaarde Festus Hommius in onze taal vervaardigd, en met voortreffelijke tafelen verrijkt, wordt met recht in onze kerken gehouden voor een Corpus Doctrinae 1); waardoor niet alleen de toehoorders en de kinderen der profeten, maar ook de leraars gevoed en versterkt kunnen worden in de grondige kennis van de Goddelijke dingen; waarop ook in latere tijden de rechtzinnigen, naast het onfeilbare Woord des Heeren, hun ogen mogen slaan, om bij alle veranderingen, die door nieuwsgierige wargeesten of ongestadige en losse theologanten gepraktiseerd zouden worden, het algemene, oude en trouwe licht van onze Reformatie in Nederland, met zoveel arbeid en bloed op de kandelaar gesteld, en alsnog, dank zij 's Heeren genade, schijnende, van alle andere schijnsels en dwaallichten te onderscheiden. En daarom is, naar ons oordeel, door de Eerw. en Hooggeleerde Johannes Spiljardus een zeer nuttig werk ter hand genomen, daar zijn Eerw. met onvermoeide inspanning dit heerlijke Corpus Doctrinae, niet alleen met de teksten naar de publieke overzetting van onze Nederlandse Bijbel (zijnde daarin vooral afgetekend de woorden, waarin de kracht van het bewijs in het bijzonder bestaat) heeft opgesierd, maar ook met enige toevoegingen en supplementen vermeerderd; zoals de tekenen aan de kant gesteld, zulks aanwijzen.

Wij hebben, daartoe aangezocht, de voornaamste supplementen 2) doorgekeken, en zijn van oordeel, dat ze dienstig zijn; vooral dat de nadere en expresse applicatiën van de leerstukken op de praktijk zeer bondig, stichtelijk en duidelijk gesteld zijn, opdat iedereen als 't ware met de handen zou kunnen tasten, dat onze theologie niet louter speculatief 3) is, noch onze Catechismus in leer en praktijk een lompe Catechismus (is), zoals zulks de vijanden van onze kerken hebben willen beweren. Bovendien: de vergelijking van onze Catechismus met de Confessie en diens nadere verklaring op de Nationale Synode te Dordrecht in het jaar 1619; alsook de toepassing van deze catechetische commentaren op de Artikelen van genoemde Confessie, door zijn Eerw. zeer bekwaam en getrouw verricht; en daarmee is duidelijk aangetoond, dat de Nederlandse publieke Formulieren van enigheid, die door alle leraars in kerk en school ondertekend worden, in de leer in alles accorderen 4), en dat de genoemde Commentaren op de Catechismus onze Nederlandse kerken tevens tot een verklaring, bewijs en verantwoording tegen de partijen 5) inzake de leerstukken in de Confessie begrepen, tot nog toe voldoende hebben kunnen strekken en alsnog daarvoor behoren gehouden te worden.

Actum (= opgesteld) te Utrecht, deze 7 febr. 1657.

Ondertekend door :
 GISBERTUS VOETIUS.
 ANDREAS ESSENIUS.
 MATTHIAS NETHENUS.

- 1) leerstelsel.
- 2) aanvullingen.
- 3) beschouwend.
- 4) overeenstemmen.
- 5) tegenpartijen.

VOORREDE OP DE CATECHISMUS DER CHRISTELIJKE RELIGIE,
die in de gemeenten en op de scholen van de Keurvorstelijke en van Nederland
geleerd wordt.

In deze Voorrede wordt enerzijds gehandeld in het algemeen over de Christelijke leer, anderzijds in het bijzonder over de Catechismus.

Wat de Christelijke leer betreft worden in 't algemeen deze vijf dingen geleerd:

1. Wat en hoedanig de Christelijke leer is.
2. Welke delen deze leer bevat, en het onderscheid ervan.
3. Hoezeer de Christelijke leer van de leer van alle andere sekten verschilt; alsook van de Wijsbegeerte; en waarom men dit onderscheid kennen moet.
4. Door welke getuigenissen de zekerheid der Christelijke religie of leer bevestigd wordt.
5. Op hoeveel manieren de Christelijke leer kan geleerd en voorgedragen worden.

1. *Wat en hoedanig de Christelijke leer is.*

De Christelijke leer, die in de ware gemeente geleerd wordt, is een zuivere en onvervalste leer der Wet en des Evangelies, van de ware God, van Zijn wil, werken en dienst, door God geopenbaard, en begrepen in de boeken der Profeten en Apostelen, bevestigd met wonderen en Goddelijke getuigenissen, door welke leer de Heilige Geest krachtig werkt in de harten der uitverkorenen en Zich uit het menselijke geslacht een eeuwige Gemeente vergadert, waardoor God in dit en in het toekomstige leven recht gekend, aangeroepen en geëerd wordt.

Deze Christelijke leer is het eerste en voornaamste kenteken der ware Gemeente, welke God wil dat in de wereld bekend zal zijn, en van alle andere mensen afgescheiden, zoals Hij beveelt: „Bewaart uzelf van de afgoden” (1 Joh. 5 : 21); en: „Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis en zegt tot hem niet: wees gegroet” (2 Kor. 6 : 17). Zo ook: „Vertrekt, vertrekt, gaat uit vandaar, raakt het onreine niet aan, gaat uit het midden van haar, reinigt u, gij die de vaten des HEEREN draagt” (Jes. 52 : 11); en tenslotte: „Gaat uit van haar, Mijn volk, opdat gij aan hare zonden geen gemeenschap hebt, opdat gij van hare plagen niet ontvangt” (Openb. 18 : 4).

En God wil, dat deze afscheiding enerzijds geschiede om Zijn eigen eer, anderzijds om de zaligheid en vertroosting der uitverkorenen.

Om Zijn eigen eer. Want zoals Hijzelf niet met de afgoden vermengd wil zijn, zo wil Hij ook Zijn leer onderscheiden hebben van de leugens van de duivel, en dat Zijn kinderen en huisgenoten afgescheiden worden van de kinderen des duivels en van de vijanden Zijner gemeente. Want het is voor God zeer smadelijk, dat men zou denken, dat Hij dezulken tot kinderen zou willen hebben, die Hem vervolgen. En het is Godslasterlijk, dat men God tot een Auteur van een goddeloze leer en tot een Beschermmer van godslasteringen zou maken „Want wat samenstemming heeft Christus met Belial?” (2 Kor. 6 : 15).

Om de zaligheid en vertroosting der uitverkorenen. Want het is nodig, dat de Gemeente in deze wereld gezien en bekend wordt, opdat de uitverkorenen, die onder het ganse mensengeslacht verstrooid zijn, mogen weten, tot welke

vergadering zij zich in dit leven behoren te voegen; en opdat zij, na zich tot de gemeente begeven te hebben, deze zekere troost zouden genieten, dat zij thans in de vergadering verkeren, die Gode behaagt en die de beloften heeft van het eeuwige leven. Want God wil, dat allen die zalig zullen worden, tot de Gemeente verzameld worden, omdat er buiten de Gemeente geen zaligheid is.

Maar waaraan die ware Gemeente gekend wordt, en welke de kentekenen zijn waardoor zij van andere sekten onderscheiden wordt, zal op de plaats of bij het artikel van de Gemeente geleerd worden. De kentekenen zijn deze drie: 1. De reinheid in de leer, 2. Het wettig gebruik der sacramenten en 3. Gehoorzaamheid jegens God, in alle delen van Zijn leer, in geloof en wandel.

Tegenwerping: *Zo vaak zijn ook grote gebreken in de Gemeente in zwang.*

Antwoord: Zij zijn daar soms wel in zwang, maar toch worden ze door de Gemeente niet goedgepraat, zoals bij andere sekten gebeurt, maar worden er bestraft en door de Gemeente allereerst verdoemd, en zoveel mogelijk verbeterd. Zo lang dit het geval is, blijft ook de Gemeente.

2. Uit welke delen de Christelijke leer bestaat, en welk onderscheid ertussen is.

De voornaamste hoofdstukken der Christelijke leer zijn deze twee: de Wet en het Evangelie: daarin is de inhoud en summa (= hoofdsom) der ganse Schrift begrepen. De Wet wordt genoemd de Tien geboden, het Evangelie heet de belofte van Christus, de Middelaar en Zaligmaker, en van de genadige kwijtschelding der zonden door het geloof.

Deze verdeling der leer wordt met duidelijke redenen bewezen.

1. Want alle leer, die in de Heilige Schrift begrepen is, handelt óf over de natuur van God, óf over Zijn werken, óf over de zonde, welke een eigen werk der duivelen en der mensen is. En van dit alles wordt óf in de Wet, óf in het Evangelie óf in beide geleerd. Daarom zijn de Wet en het Evangelie de twee hoofdstukken, die de gehele som der Heilige Schrift bevatten.
2. Christus Zelf stelt deze verdeling der leer, als Hij zegt (Luk. 24 : 46v „Alzo is er geschreven en alzo moest de Christus lijden en van de dood opstaan ten derden dage; en in Zijn Naam gepredikt worden vergeving der zonden onder alle volken”, en in Marc. 1 : 15: „Bekeert u gelooft het Evangelie.” Nu, dit alles wordt begrepen in de Wet en in het Evangelie.
3. De profetische en apostolische geschriften bevatten het Oude en Nieuwe Testament of Verbond tussen God en de mensen. Daarom moeten daarin noodzakelijk de voornaamste stukken van het Verbond verklaard worden, te weten, wat God ons belooft en geeft, n.l. vergeving der zonden, gerechtigheid en het eeuwige leven; en wat Hij wederom van ons eist, n.l. geloof en gehoorzaamheid. En dit is hetgeen in de Wet en in het Evangelie geleerd wordt. 4. Christus is de summa en het fundament der ganse Schriftuur. En tot de kennis van Christus en van Zijn weldaden is de leer der Wet en des Evangelies nodig. Want de Wet is onze Tuchtmeester, die ons tot Christus leidt, ons dwingt om tot Christus onze toevlucht te nemen en (ons) leert, welke die gerechtigheid is, die Christus ons wedergegeven heeft. En het Evangelie predikt ons met alle nadruk, van Christus' persoon, ambt en weldaden. Daarom bestaat de ganse Schriftuur en hemelse leer in de Wet en in het Evangelie.

Het onderscheid van deze delen bestaat voornamelijk in drie dingen:

1. In hetgeen van beide geleerd wordt. Want de Wet is een leer die gebiedt, wat men doen moet, en verbiedt wat men nalaten moet. Het Evangelie is de verkondiging van de genadige vergeving der zonden om en door Christus.

2. In de manier waarop zij ons geopenbaard zijn. Want de Wet is ons van nature bekend, en het Evangelie wordt ons van Godswege ontdekt en geopenbaard.

3. In de beloften, aan beide verbonden. Want de Wet belooft het eeuwige leven op voorwaarde van een volkomen gehoorzaamheid, die wij volbrengen moeten. Het Evangelie belooft hetzelfde op voorwaarde, dat wij in Christus geloven en een nieuwe gehoorzaamheid beginnen moeten.

3. Hoezeer de Christelijke leer, die in de ware Gemeente geleerd wordt, verschilt van die van alle andere sekten, alsook van de wijsbegeerte; en waarom men dit onderscheid dient te kennen.

De verschillen tussen de ware Christelijke leer en andere sekten zijn deze vier.

1. De Christelijke leer heeft God tot Auteur. Want zij is van God door de Profeten en Apostelen gegeven. Maar de religies van andere sekten komen van mensen en zijn door ingeving des duivels verzonden en bedacht.
2. Alleen de Christelijke leer heeft Goddelijke, zekere en onbedrieglijke getuigenissen, die de consciënties of harten der mensen gerust en tevreden stellen, en de andere sekten van dwalingen overtuigen.
3. In de ware Gemeente wordt Gods Wet geheel en onvervalst geleerd en bewaard. Maar andere godsdiensten en sekten leren de Wet onvolkomen Of bederven en vervalsen die. Want zij verwerpen gans en al de leer van de eerste tafel der Wet, die over de ware kennis en dienst van God handelt, en zij verzinnen een andere God dan Die Zich in Zijn Woord en door Zijn werken geopenbaard heeft; en zij zoeken de kennis Gods buiten Gods Zoon om, of dienen Hem anders dan Hij volgens Zijn Woord gediend wil zijn. Bovendien is hun gans en al de innerlijke en geestelijke gehoorzaamheid onbekend, die in de tweede tafel der Wet geëist wordt. En wat zij aan goeds of waars behouden hebben, dat is alles bijéén slechts enkele geboden uit de tweede tafel, van de uiterlijke tucht en van de burgerlijke plicht jegens de mensen.
4. In de ware Gemeente wordt uitsluitend het Evangelie van Christus, geheel en goed verstaan, onderwezen. Maar andere sekten weten daar totaal niets van af en verwerpen het - zoals dat de heidenen, wijsgeren, Joden, Turken enz. doen - Of zij nemen een stukje uit de apostolische leer, waarvan zij echter het gebruik verstaan noch begrijpen, en voegen dat bij hun dwalingen; zoals de Arianen, Pausgezinden, Wederdopers en alle andere ketteren doen, van wie sommigen inzake de Persoon van de Middelaar, anderen inzake Zijn ambt grove dwalingen hebben en verdedigen. Deze grote verschillen bewijzen ons, dat alleen de Christelijke leer behoort geleerd en bewaard te worden, en dat de leringen van andere sekten hiermee strijdig, als leugens van de duivel behoren geschuwd en gemeden te worden, volgens het bevel: „Wacht u van de valse profeten” (Mt. 7 : 15), en: „Bewaart uzelf van de afgoden” (1 Joh. 5 : 21).

Met de filosofie of natuurlijke wijsheid der mensen ligt het anders. Want hoewel ook de ware filosofie veel van de Christelijke leer verschilt, toch strijdt ze er niet mede en is ze geen leugen of bedrog - zoals de valse leringen van andere sekten wél zijn - maar is de waarheid en als het ware een straaltje van Gods wijsheid, in het verstand der mensen bij de schepping ingedrukt. Want de filosofie is een leer van God, van de schepselen en andere goede dingen, die het menselijke geslacht profijtelijk zijn, opgesteld door wijze mannen bij het licht der natuur en uit gronden (= grondbeginselen) die van nature bekend zijn. En daarom is het de Christenen niet alleen geoorloofd, maar ook oorbaar om de filosofie te bestuderen, terwijl het daarentegen niet geoorloofd is de leringen

van andere sekten te onderzoeken; maar deze moeten alle tezamen als leugens van de duivel zelf gemeden worden. De filosofie verschilt van de Christelijke leer vooral op de volgende punten.

1. In de gronden (of: principia). De filosofie is geheel natuurlijk, en wordt opgebouwd en bevestigd uit dingen, die van nature bekend zijn. Maar in de Christelijke leer is - hoewel er vele natuurlijke leringen (in) zijn - toch haar bijzonderste deel, te weten de leer des Evangelies, niet van nature bekend, maar zij gaat alle natuurlijke kennis te boven. Indien dan ook Gods Zoon ons die niet uit de schoot Zijns Vaders had geopenbaard, zou geen en, wijsheid of vernuft van mensen of Engelen ze hebben kunnen uitvinden bedenken.

2. In hetgeen ze leren. De Christelijke leer bevat de Wet en het Evangelie maar de filosofie weet van het Evangelie totaal niets af. De ware Gemeente leert en verstaat terecht Gods gehele Wet, maar filosofie handelt niet over haar voornaamste delen; en het deel der Wet, dat in de filosofie onderwezen wordt inzake de uitwendige plichten, uit enkele geboden van Gods Wet getrokken, wordt zeer duister en onvolkomen voorgedragen. De filosofie leert ook andere kunsten en wetenschappen, die de mensen oorbaar zijn, vooral de redekunst en de kunst om te rekenen, landmeten, om de loop des hemels te kennen, en dergelijke meer, waarvan in de Gemeente niet met al geleerd wordt.

3. In hun werkingen. Alleen de Christelijke leer ontdekt (= legt bloot) de fontein der ellende van het menselijke geslacht, te weten 's mensen zondeval, maar de filosofie weet daar niets van.

Bovendien geeft alleen de Christelijke leer de consciënties een ware en levende troost, daar ze de wijze om gered te worden uit de ellende der zonde en des doods aanwijst, en ons van het eeuwig leven verzekert; maar de filosofie kan deze troost niet geven, en verstaat die ook niet.

Weliswaar heeft de filosofie enkele manieren om te troosten mét de Christelijke leer gemeen, zoals:

1. Dat alles door Gods voorzienigheid geschiedt en men Gods wil gehoorzamen moet. 2. Dat het een troost is, wanneer men in het lijden een goed en gerust geweten heeft. 3. Dat het heerlijk en prijzenswaardig is om steeds flink en geduldig het lijden te dragen.

4. Dat het lijden ons ten beste en tot een goed doel toegezonden wordt.

5. Dat anderen er ook aan onderworpen waren, en het dapper gedragen hebben.

6. Dat de deugd niet onbeloond zal blijven, en dat het lijden wederom vergolden zal worden.

7. Dat ons nog zwaarder leed had kunnen overkomen; want een geringer kwaad schijnt ons, in vergelijking met een groter, nog enigszins goed te zijn.

Maar de ware vertroosting tegen de zonde en de dood worden alleen uit de Christelijke leer geput, te weten:

(1). Dat onze zonden uit genade door Christus vergeven zijn;

(2). dat God altijd in alle tegenheden ons nabij is; en

(3). dat wij ten slotte daaruit verlost zullen worden en het eeuwige leven hebben.

Daarom strijdt de ware filosofie niet met de Christelijke leer, maar is alleen onvolmaakter, Maar de dwalingen en stellingen die met de Christelijke leer strijdig zijn, zoals ze soms in de boeken der filosofie voorkomen, of ook hetgeen van de ketters uit de filosofie tegen de Schrift bijgebracht wordt..., dat alles behoort niet tot de oprechte filosofie, maar het zijn uitsluitend beuzelingen van 's mensen

verstand en - om zo te zeggen

vuile zweren der ware filosofie; zoals b.v. de opvatting van Aristoteles, dat de wereld geen begin gehad heeft en geen einde hebben zal, of de mening van Epicurus, dat de ziel sterfelijk is, enz. Of als het tot de oprechte filosofie mocht behoren, dan wordt het ten onrechte bij de Christelijke leer gevoegd. Deze verschillen tussen de Christelijke leer en die van andere religies en der filosofie moet men kennen en opmerken.

1. Opdat aan God Zijn eer geheel en onverminderd kan worden toegeschreven; en dat geschiedt niet, tenzij wij weten en belijden al hetgeen Hij wil, dat wij van Hem en van Zijn wil geloven; en dat wij niet iets verzinnen bij hetgeen Hij ons geopenbaard heeft. Want God kan niet met de afgoden, noch Zijn Goddelijke waarheid met de leugens van de duivel vermengd worden, zonder de allerhoogste smaad voor Zijn Naam.

2. Opdat wij niet gevaar lopen onze zaligheid te verliezen; hetgeen geschieden zou, als wij, bedrogen zijnde, de leer van bepaalde sekten of de filosofie als de ware religie aannamen.

3. Opdat ons geloof en onze troost des te vaster zou zijn; hetgeen geschiedt, wanneer wij opmerken dat de Christelijke leer volmaakter is dan alle andere leringen; alsook, hoeveel dingen er in onze religie zijn, die bij andere ontbreken, en welke er de oorzaak van zijn, waarom alleen zij die deze leer belijden, zalig worden, en alle anderen met hun volgelingen verdoemd en van God verworpen worden.

4. Opdat wij ons van alle Epicuristen en Vrijgeesten afscheiden, die de gehele religie of verachten, of zó verscheuren, dat zij denken dat iedereen in zijn godsdienst zalig zal worden, omdat er geschreven staat, Hab. 2 : 4: „Maar de rechtvaardige zal door zijn geloof leven.” Van hen zijn de Epicureeërs niet eens waard, dat men hun dwalingen weerlegt. De anderen, n.l. de Vrijgeesten moeten op deze manier weerlegd worden, dat het woord „zijn” in deze tekst niet zulk een geloof betekent, dat iedereen zelf maar verzint, maar een wáár geloof, dat een ieders persoonlijk bezit is, en dat dit (geloof) tegen het geloof van een ander gesteld wordt, ook al is dat een waar geloof, én tegen de opvatting van de gerechtigheid der werken; zodat dit de betekenis is, dat de rechtvaardige gerechtvaardigd wordt, niet door de werken der Wet, maar door een waar geloof in Jezus Christus; en zulks door zijn eigen geloof, en niet door dat van een ander.

4. Door welke getuigenissen de zekerheid der Christelijke religie of leer bevestigd wordt.

De bewijzen waardoor de waarheid en zekerheid van de Christelijke leer bevestigd wordt, zijn vele. Sommige ervan overtuigen het geweten van de waarheid (zoals de eerste twaalf), andere zijn er, die het (geweten) gerust stellen en bekeren, zoals het laatste bewijs.

1. De 1ste bewijsreden is: Omdat de Wet zo volmaakt en zuiver is. Want het bestaat niet, dat wanneer een religie afgoden verzint of boze geesten voor goed erkent - in strijd met Gods Wet en tegen het oordeel van het gezonde verstand in -, ze waar en uit God is. Maar alle religiën doen dit duidelijk, met uitzondering van de religie, die in de Heilige Schrift geleerd en van de Gemeente aangenomen wordt. Want zij alle verwerpei geheel of besmetten met hun leugens de eerste tafel van Gods Wet, van de ware God en Zijn oprechte godsdienst; en van de andere tafel houden ze slechts een deel van de uiterlijke eerbaarheid en burgerlijke plichten over, zoals tevoren gezegd is. Maar alleen de Gemeente houdt vast aan de beide tafelen der

Wet op een zuivere manier en naar de Schriften. Daaruit volgt, dat de leer der Christelijke Gemeente alleen een ware en Goddelijke leer is.

2. Omdat het Evangelie een uitkomst en verlossing van de zonde en de dood aanwijst. Ongetwijfeld is dat een ware en Goddelijke leer, die een manier aanwijst om uit de zonde en dood te raken, zonder dat Gods rechtvaardigheid gekrenkt wordt, en die aan het geweten een vaste troost van het eeuwige leven schenkt. Dit doet de Christelijke leer alleen in het Evangelie. Daarom is deze dan ook alleen een ware en Goddelijke leer.

3. Omdat deze leer de aller-oudste is van alle. Want de Christelijke leer, die in de Schrift geleerd wordt, kan alleen haar oorsprong van God Zelf afleiden, en haar uitbreiding aanwijzen van het begin der wereld af. En het feit dat alle andere godsdiensten nieuwer zijn en in later tijd opkwamen, zulks leren de geschiedenissen van de gehele wereld, bij vergelijking met de Heilige Schrift. Naardien dus de oudste religie de aller-waarachtigste is (omdat de mensen de eerste religie van God Zelf ontvingen), zo volgt daaruit, dat alleen de Christelijke leer een waarachtige en Goddelijke leer is.

4. Omdat God ook van het begin der wereld af deze leer met wondertekenen bevestigde, die de duivel niet kan nabootsen, zelfs niet de schijn ervan, zoals: opwekking van doden, de stilstand en teruggang van de zon, de splijting van de zee en der rivieren, de baring van een maagd, en dergelijke - welke werken God alleen verricht heeft om de leer der Profeten en Apostelen te bevestigen -; en naardien God geen getuigenis geven kan van de leugens, zo volgt daaruit, dat deze leer van God voortgekomen en daarom de aller-waarachtigste is.

5. Omdat de voorzeggingen welke zeer veel in het Oude en Nieuwe Testament voorkomen, door de uitkomst wáár bevonden zijn, waardoor hun hemelse oorsprong voldoende bevestigd wordt. Want ware voorzeggingen te geven van toekomstige dingen, is alleen Gods werk.

6. Omdat deze leer in al haar delen goed overéénkomt. Want een leer die met zichzelf in strijd is, is geen ware en Goddelijke leer, naardien de waarheid steeds met zichzelf overeenstemt, en God niet Zichzelf tegenspreekt. Maar uitgezonderd de Profetische en Apostolische leer, verschillen álle andere godsdiensten, wonderveel van zichzelf en onderling, tot in de fundamente en bijzonderste hoofdstukken. Daarom is de leer der Gemeente alleen een ware en Goddelijke leer.

7. Omdat de vijanden zelf dit belijden; zoals de duivel zelf gedwongen werd te roepen: „Gij zijt de Christus, de Zone Gods”, en de andere vijanden gedrongen werden te belijden, dat deze onze leer waarachtig is. Want alles wat zij goed en waar hebben in hun godsdiensten, bezit ook onze religie, ja nog klaarder, volkomener en beter. En men kan ze er van overtuigen, dat zij het ons ontstolen en met hun verdichtselen vermengd hebben, zoals de duivel, die God als een aap nadoet, gewoon is ware dingen met zijn leugens te vermengen, om de mensen des te gemakkelijker te bedriegen. Reden waarom hetgeen met onze leer overéénkomt, niet weerlegd kan worden, omdat zij het van ons (over-)genomen hebben; en hetgeen bij hen met onze leer in strijd is, dat wordt gemakkelijk omvergestoten, omdat het verdichtselen van mensen zijn.

8. Omdat satan en diens instrumenten steeds met haat tegen deze leer ontstoken zijn. Want die religie is ongetwijfeld de ware en Goddelijke religie, die satan en alle bozen eendrachtig haten en graag uitgeroeid zien. Want de waarheid verwekt haat. En de duivel is een leugenaar van den beginne en is in de waarheid niet staande gebleven. Maar satan en de wereld haten of bestrijden geen enkele leer

zozéer, als de Christelijke leer, n.l. daarom dat deze leer hem aanklaagt, zijn zaken onderzoekt en alle afgoderijen en boosheden heviger verdoemt dan andere sekten, die dit toelaten of ook verdedigen. Joh. 7 : 7: „De wereld kan ulieden niet haten, maar Mij haat zij, omdat Ik van dezelve getuig, dat hare werken boos zijn.” Joh. 15 : 19: „Indien gij van de wereld waart, zo zou de wereld het hare liefhebben” enz.

9. Omdat deze leer altijd zo wonderlijk beschermd en bewaard is tegen de razernij van satan en van alle andere vijanden. Want naardien geen religie zwaarder bestreden is en nog onophoudelijk bestreden wordt door de tirannen en ketters, dan deze leer, en God die (leer) evenwel zo wonderlijk ten spijt van alle vijanden en van de poorten der hel beschermt - zodat zij alleen onoverwonnen bleef, terwijl intussen andere godsdiensten, die of maar licht of in het geheel niet bestreden werden, zeer spoedig vergaan zijn -: daaruit besluiten wij vastelijk, dat deze leer Gode behaagt en door Hem verzorgd wordt.

10. Omdat de vijanden van deze leer altijd door God gestraft werden. Want er is geen twijfel aan, of deze leer behaagt God en wordt door Hem beschermd, wier vijanden - tot bevestiging daarvan - door God gestraft worden. En de Historie, zowel oude als nieuwe, getuigt ervan, dat al degenen zeer wreed gestraft zijn, die de leer der Profeten en Apostelen bestreden hebben. En daaruit volgt, dat deze leer Gode behaagt en door Hem goedgekeurd wordt.

En hoewel de goddelozen soms voorspoedig in de wereld bloeien en de Gemeente geheel en al verdrukt schijnt te zijn, toch geschiedt dat niet geval, noch omdat zij God behagen, zoals de uitkomst bewijst en de Schrift leert. Want steeds wordt de Gemeente bewaard, ook te midden van vervolgingen; terwijl daarentegen na de korte voorspoed der tirannen goddelozen het aller-droevigst en eeuwige verderf volgt. En er is weinig aan gelegen, of alle vervolgers der Gemeente niet schrikkelijk omkomen (zoals Antiochus en Herodes, enz.). Want wanneer God sommigen in dit leven straft, dan geeft Hij voldoende te kennen, wat Hij wil, dat wij van huns-gelijken zullen denken, n.l. dat het Zijn vijanden zijn en dat ze geworpen zullen worden in de eeuwige straffen, tenzij zij zich bekeren.

11. Omdat de martelaren in grote standvastigheid met hun eigen bloed aan deze Christelijke leer getuigenis gegeven en ze verzegeld hebben, en ook onder de aller-wreedste martelingen en in de dood nog getuigen, dat zij waarlijk aldus gevoelen en dat zij op het aller-krachtigst in hun hart verzekerd zijn van de waarheid van deze leer, die ze beleden hebben; en dat zij daaruit werkelijk die troost ontvingen, welke zij anderen gepredikt hebben, te weten, dat zij door God tot kinderen zijn aangenomen dóór Christus, en dat zij door God tot in alle eeuwigheid verzorgd worden. Doordat God hen dus door deze levende troost onderhoudt, getuigt Hij, dat Hij deze leer goedkeurt, ter wille waarvan zij lijden.

12. Omdat zij die deze boeken geschreven en de leer, die daarin begrepen is, beleden hebben, een Godzalig en heilig leven geleid hebben. Want de religie, die de mensen heilig en Gode aangenaam maakt, die moet zelf zeer heilig en Goddelijk zijn. Maar de Patriarchen, Profeten, Apostelen en anderen, die hun leer met ernst aangenomen hebben en nog aannemen, die gaan met hun oprechte deugden en heiligheid des levens de mensen van andere godsdiensten verre te boven; zoals de vergelijking van beide leert. Daarom is het geloofwaardig, dat de Christelijke leer, en niet de andere godsdiensten, waarachtig en Goddelijk is.

13. Omdat de Heilige Geest, door Wiens ingeving de Schrift geschreven is, dit getuigt in de harten der gelovigen; d.w.z. dat wij volkomen geloven en er gewis in ons hart van verzekerd zijn, dat de heilige Schrift Gods Woord is, en dat God ons naar het getuigenis van deze Schrift genadig zijn wil, op welk geloof een vreugde

volgt, die rust vindt in God en Hem aanroept met een zekere hoop, dat wij de goederen verkrijgen zullen, die wij van Hem, naar het bevel Zijns Woords, begeren. Want deze vrijmoedigheid des geloofs en deze levende troost der Godzaligen steunt niet op enig getuigenis van mensen of van enig schepsel, maar is uitsluitend het eigen werk des Heiligen Geestes; welke alle gelovigen door een levend en zeker gevoel van hun hart ondervinden in hen ontstoken en bevestigd te worden, uitsluitend doordat de leer der Profeten en Apostelen gelezen, gehoord en overdacht werd. Door dit getuigenis des Heiligen Geestes worden dus allen, die tot Christus bekeerd zijn, vast verzekerd en verzegeld van de zekerheid der hemelse leer. En zoals dit bewijs alleen de wedergeborenen eigen is en toekomt, zo overtuigt zij niet slechts hun harten van de waarheid en waardigheid der heilige Schriftuur, maar brengt er hen ook toe, om die vast te geloven en zich daarmee te vergenoegen. De andere bewijzen zijn algemeen, ook voor hen die niet bekeerd zijn, en overtuigen hen mede, door allen de mond te stoppen, die hier tegen in willen spreken; maar zij brengen er niet toe, om vast te geloven en aan te nemen, tenzij daar vanbinnen het getuigenis des Heiligen Geestes bij komt (Vlg. N.G.B., art. 5).

5. Op hoeveel manieren de Christelijke leer voorgedragen en geleerd kan worden.

De manier om de Christelijke leer te onderwijzen, en in de Theologie of kennis van Gods Woord te studeren, is drieërlei.

1. Dat men de Catechismus lere, of een korte, summiere en eenvoudige uitleg van de Christelijke leer en haar bijzonderste hoofdstukken, die „Catechismus” genoemd wordt. Deze heeft een ieder nodig. Want het fundament der religie moet aan allen, geleerd en ongeletterd, bekend zijn.

2. Dat men daarna lere en behandle alle hoofdartikelen of „algemene plaatsen” (in het Latijn: „Loci communes”, b.v. van Phil. Melancthon) der Heilige Schrift. Dit geschiedt, wanneer de Heilige Schrift naar de orde die in de scholen geleerd wordt, verdeeld is in bepaalde hoofdstukken, die men „gemene plaatsen” noemt, met volkomen uitleg van de Schriftwoorden over God, Zijn wil en werken, over moeilijke kwesties of vraagstukken en kerkelijke geschillen; en zo wordt gepast en ordelijk de gehele leer voorgedragen en geleerd.

Deze methode behoort vooral tot de Hogescholen, waar de Heilige Schrift onderwezen wordt, en ze is hoogst noodzakelijk.

Allereerst: Opdat zij die aan de Hogescholen worden opgeleid en weldra geroepen zullen zijn om anderen te onderrichten, de Christelijke leer uit de Schrift des te gemakkelijker mogen leren en verstaan. Want zoals het gebeurt bij alle andere studiën en leringen, zo is het ook bij dit onderwijs, n.l. dat - tenzij alle delen der leer in een zekere volgorde uitgelegd en door het verstand begrepen worden - men niet alleen moeilijker en langzamer leert, maar dan blijft ook alle wetenschap verward en onvolkomen.

Ten tweede: Opdat zij hun toehoorders de hoofdsom van de gehele leer ordelijk en duidelijk mogen voorstellen, is het nodig dat zij tevoren een volkomen samenstel der gehele leer in hun verstand hebben.

Ten derde: Om over de rechte uitleg der Schrift goed te oordelen, wordt vereist, dat men een volkomen kennis en verstand heeft van alle hoofdpunten der Christelijke leer, welke moeten overeenkomen met de Artikelen des geloofs; en moet men wel erop letten, dat ze bij de verklaring zó geordend worden, dat het éne

hoofdstuk niet met het andere in strijd komt.

Tenslotte: Om ons oordeel inzake de kerk geschillen, die verscheiden, zwaar en gevaarlijk zijn, op te scherpen; opdat wij van de waarheid niet afdwalen en tot de leugenleer afgetrokken worden.

3. Dat men de tekst der Heilige Schrift ijverig lere en goed overwege, opdat men die grondig leert verstaan. Want dat is de hoogste trap van leren en studeren in de heilige Godgeleerdheid. Daarom worden in de Catechismus de hoofdartikelen onderwezen, opdat de leerlingen in staat zouden zijn om ze ook aan anderen te kunnen uitleggen. Want zoals de leer van de Catechismus, de voornaamste artikelen en de algemene bewijzen (hiervoor) aan de Schrift ontleend worden, zo moeten ze ook weer aan de Schrift, als aan een toetssteen beproefd en gekeurd worden.

Tot de eerste methode, te weten de Christelijke leer te verstaan en in de Theologie met vrucht te studeren, behoort de leer van de Catechismus, waarover wij nu gaan handelen.

VOORREDE, DIE OVER DE CATECHISMUS IN 'T BIJZONDER HANDELT.

Daarbij worden vooral deze vijf stukken uiteengezet:

1. Wat is een Catechismus?
2. Of de Catechismus te allen tijde in de Gemeente gebruikelijk was, of over de oorsprong ervan.
3. Welke de voornaamste hoofdstukken van de Catechismus zijn.
4. Waarom de Catechismus in de Gemeente nodig is.
5. Wat de enige bedoeling van de Catechismus is.

1. *Wat is een Catechismus.*

Catechesis komt van een Grieks woord Catechéo, zoals Catechismus van Catechizo. Beide woorden betekenen: Een geluid maken met de stem of mond, ook wel: door de levende stem onderwijzen of verhalen hetgeen er gezegd is; en in het bijzonder drukt het uit: Het leren der eerste beginselen van enige kunst of wetenschap. In zijn volstrekte zin betekent het woord: Leren of onderwijzen in de eerste beginselen der Christelijke religie; vgl. Luk. 1 : 14, Hand. 18 : 25, 1 Kor. 14 : 19 en Gal. 6 : 6. Daarom betekent Catechesis of Catechismus in het algemeen: een korte en eerste onderwijzing van ongeleerden in de beginselen der Christelijke leer, met een levende stem. (Bast.) Want (zoals de heidense schrijver Plinius terecht zegt) de levende stem werkt het meest uit. Hieronymus zegt ook: De onderwijzing die met de stem geschiedt, bezit ik weet niet welk een verborgen kracht. En daarom, gelijk ze krachtig is en het onderricht dieper in het verstand prent, zo maakt ze, dat de hoorders beter opmerken hetgeen hun aldus onderwezen wordt.

De Catechismus wordt in de Gemeente een korte, klare en voor het begrip der eenvoudigen gepaste uitleg genoemd van de eerste beginselen der Christelijke leer, uit de geschriften der Profeten en Apostelen bijeen vergaderd, en in zekere vragen en antwoorden gesteld. Kortom, het is een kort begrip van de gehele Profetische en Apostolische leer, welke de onwetenden met de levende stem onderwezen en van hen weer teruggevraagd wordt. Zij die in de Oude kerk in de catechismus onderwezen werden, heetten „Catechumeni.” Dat waren er tweeërlei.

Bejaarden, (=volwassenen) die uit het Joden- of heidendom tot het Christendom overkwamen, maar nog niet gedoopt waren. Deze werden eerst in de catechismus onderwezen, daarna gedoopt, en vervolgens tot het Avondmaal des Heeren toegelaten. Zulk een catechumeen was Augustinus, toen hij van Manicheeër een Christen werd; en reeds als leerling schreef hij vele boeken, eer hij door Ambrosius gedoopt werd. Ook Ambrosius was het, toen hij tot bisschop, d.w.z. tot opziener der Gemeente verkozen werd, aangezien de nood van de Kerk te Milaan vanwege de Arianen dat vereiste, daar ze die kerk voor hun leer veroverd hadden. Overigens verbiedt Paulus het, dat men een „nieuweling”, d.w.z. een pas aankomende, of catechumeen, die nog maar een jonge en nieuwe plant is, tot opziener kiest.

Catechumeen waren ook jonge kinderen, in de Gemeente geboren, of kinderen der Christenen. Deze werden terstond na hun geboorte als leden der gemeente gedoopt, en tot hun verstand gekomen, werden ze in de catechismus onderwezen; als zij die

dan verstonden, werden ze met oplegging der handen uit het getal der catechumenen genomen, om dan met de volwassenen tot het Heilig Avondmaal des Heeren te mogen naderen. Zie hierover Eusebius, Kerkel. Hist., X, 4, aan het eind. En de leraars die de catechumenen in de catechismus onderrichtten, werden catecheten genoemd (ook wel catechistae).

2. Of de Catechismus te allen tijde in de Gemeente in gebruik was, of over de oorsprong van de Catechismus in de Gemeente.

Men moet inzake de oorsprong van de Catechismus in de Gemeente van dezelfde opvatting zijn, als inzake de gehele dienst van God, n.l. dat ze door God Zelf ingesteld en daarna in de Gemeente verbreid is. Want naardien God - volgens het formulier van Zijn verbond - van meetaf niet alleen een God van volwassenen, maar ook van kleine kinderen geweest is, zoals Hij zegt, Gen. 7 : 7: „Om u te zijn tot een God, en uwen zade na u’, daarom wil Hij ze ook beide, elk naar hun bevattingsvermogen, onderwezen hebben in de leer der zaligheid; en daarom beval Hij om de volwassenen in de openbare (ere-)dienst der Kerk, en de jongeren door middel de Catechismus, in huis en op school te onderwijzen.

Wat het onderricht van volwassenen betreft: dat is duidelijk genoeg; en de kinderen betreft, daarvan zijn tal van voorbeelden en geboden van God, uit de tijd der aartsvaders en uit de Joodse Kerk.

De aartsvaders moesten, aangezien de leer toen nog niet beschreven was. hun kinderen die mondeling inscherpen, om hetzelfde weer bij hun nakomelingen te kunnen doen. Op dit punt heeft de aartsvader Abraham zich zeer ingespannen, zoals God Zelf van hem getuigt, Gen. 18 : 17 en 19: „Zal Ik voor Abraham verbergen, wat Ik doe? enz. Want Ik heb hem gekend, opdat hij zijnen kinderen en zijnen huize na hem zou bevelen, en zij den weg des HEEREN houden om te doen gerechtigheid en gerichte; opdat de HEERE over Abraham brenge hetgeen Hij over hem gesproken heeft.” En ondanks het feit, dat God eerst door Mozes en de Profeten, daarna door de Evangelisten en Apostelen, de Schrift duidelijk heeft laten beschrijven, toch heeft God gewild, dat de hoofdsom der ganse leer de kinderen voorgehouden en ingescherpt wordt; zoals Hij in Ex. 12 en 13 gebiedt, dat de kinderen en het gehele huisgezin onderwezen zullen worden aangaande het gebruik van het Paaslam. In Deut. 4 : 9 gebiedt Hij de ouders, dat zij hun kinderen de verkondiging der Wet zullen voorhouden. In Deut. 6 : 6v. beveelt Hij, dat men de kinderen de leer van de eenheid van God en Zijn volmaakte liefde zal uitleggen, zeggende: „Deze woorden die ik u heden gebied, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uwen kinderen inscherpen en daarvan spreken, als gij in uw huis zit en als gij op den weg gaat, en als gij neerligt en als gij opstaat. Ook zult gij ze tot een teken binden op uw hand en zij zullen u tot voorhoofdspenselen zijn tussen uw ogen.” Ook in Deut. 11 : 18v. gebiedt Hij, dat hun de gehele Wet van God of Tien geboden zal geleerd worden. De kinderen onder het Oude Testament werden thuis door hun ouders onderwezen, evenals in de scholen door de Profeten, inzake de belangrijkste stukken der leer, n.l. in zulke stukken, die handelden over God, de Wet, het gebruik der sacramenten en offeranden, welke voorbeelden van de Messias en van Zijn weldaden waren. Dit blijkt duidelijk bij Elia, 2 Kon. 4, en bij anderen. Hiertoe dient de korte inhoud van de Wet, Deut. 6 : 5: „Gij zult liefhebben den HEERE uwen God met uw ganse hart, enz., en uw naaste als uzelfven.” Eveneens de korte inhoud van het Evangelie, Gen. 3 : 15: Het Zaad der vrouw zal de slang de kop vermorzelen; vergeleken met Gen. 22 : 18: „In uw Zaad zullen gezegend worden alle volken der aarde.” Men kan er nog bij voegen de

offers, gebeden en andere oefeningen der Godzaligheid, die naar het verstand der kinderen werden geregeld.

Ook bezitten we daarvan het bewijs in het Nieuwe Testament. Allereerst in Christus' bevel, wanneer Hij gebiedt de kinderen tot Hem te brengen, die Hij, dan met oplegging der handen zegent. Zie Marc. 10 : 14: „Laat de kinderkens tot Mij komen, en verhindert ze niet, want derzulken is het Koninkrijk Gods.”

Ten tweede het onderwijs der kinderen in de catechismus is ook in de tijd der Apostelen ijverig in acht genomen; dit zien wij duidelijk in het voorbeeld van Timothéüs, van wie de apostel Paulus verklaart, dat „hij van kindsbeen af de Heilige Schrift geweten heeft”, 2 Tim. 3 : 15. Paulus zegt ook in dit verband, Hebr. 6 : 1v.: „Daarom nalatende het beginsel der leer van Christus, laat ons tot de volmaaktheid voortvaren”, waar de Apostel dan achtereen de hoofdpunten der leer, n.l. zes in het bijzonder, opsomt, als hij zegt: „Niet wederom leggende het fundament van de bekering van dode werken, en van het geloof in God, van de leer der dopen, en van de oplegging der handen, en van de opstanding der doden, en van het eeuwig oordeel.” Deze en dergelijke hoofdstukken plegen de bejaarden bij hun Doop, en de minderjarigen bij de oplegging der handen te worden afgevraagd. De oudvaders hadden ook korte samenvattingen, waarnaar zij hun onderwijs schikten, en waarvan de overblijfselen nog in 't Pausdom te bespeuren zijn. Eusebius heeft van Origenes geschreven, dat hij de leer van de catechismus, die te Alexandrië in tijd van vervolging in verval geraakt was, weer hersteld heeft. Augustinus schreef er een heel boek over, hoe men de eenvoudigen onderrichten zal. Wanneer Socrates het over de catechismus heeft, spreekt hij aldus: „Ons Formulier, dat wij van de bisschoppen (= opzieners der Gemeente), die voor ons geweest zijn, ontvangen hebben, is hetzelfde als wij gehoord hebben, toen wij de fundamenten des geloofs gelegd hebben en gedoopt zijn, hetzelfde dat de Heilige Schrift ons leert” enz. Paus Gregorius heeft afgoden en beelden in de kerk geplaatst om als boeken voor de leken en de kinderen te dienen. Daarna is de ware leer van de catechismus, wegens de onachtzaamheid der bisschoppen en de list van Rome's pausen, langzamerhand verdorven en droevig vervallen; ja, het kwam zover, dat ze tenslotte terugkwam in een bespottelijke gedaante, die zij het „vormsel” noemen.

Evenwel, nadat deze heilige en zo nuttige oefening lang in verval geweest is, behaagde het de Goddelijke ontferming om Zijn zorgen, die Hij steeds voor Zijn gemeente behoudt, weer openbaar te maken in het verwekken van wakkere en getrouwe leraren, die in het jaar 1618 - dank zij het bijeenroepen van een Nationale Synode der Gereformeerde Nederlandse kerk te Dordrecht, tot behoud van de enigheid des geloofs - een zeer plechtig besluit dienaangaande hebben gemaakt, zoals te lezen valt bij de 17e Sessie (*Zittingnemen*: in de huizen door de ouders, in de scholen door de onderwijzers, en in de kerken door de predikanten, ouderlingen en voorlezers of ziekenbezoekers, enz.), waarvan de voornaamste delen als volgt luiden:

Opdat de Christelijke jeugd van hun tedere jaren af, naarstig in de fundamenten van de ware religie onderwezen, en met ware Godzaligheid vervuld mogen worden, moet men deze „drieërlei manier van catechiseren” in acht nemen.

Het is *ouderplicht*, om niet alleen hun kinderen, maar ook het ganse gezin, dat hun toebetrouwd is, in de beginselen der Christelijke religie naar een ieders bevatting, thuis naarstig te onderwijzen, tot de vreze Gods en oprechte

Godzaligheid te vermanen, aan de oefening van heilige huisgebeden te wennen, hen onder het gehoor van Gods Woord gedurig mee te nemen, vooral wanneer de Catechismus onderwezen wordt, de gehoorde predicaties met hen te herkauwen, enige hoofdstukken uit de Heilige Schrift -- naar bevind van tijd en zaken - voor te lezen, sommige belangrijke teksten der Schrift van buiten te laten leren, hun die in te prenten, en ze hun - al naar hun bevattingsvermogen is - uit te leggen en te verklaren, om hen zo op de catechisatie op school voor te bereiden; en wanneer ze daartoe zullen gekomen zijn, moeten ze echter niet nalaten ze verder op te wekken en naar hun vermogen vorderingen laten maken.

De plicht der *onderwijzers* is, dat ze al hun leerlingen overeenkomstig hun jaren of verstand, althans tweemaal per week niet alleen in het van buiten leren, maar ook in de beginselen van de Catechismus te oefenen, en die (beginselen) naar het verstand van hun leerlingen duidelijk verklaren opdat zij de betekenis daarvan grondig leren verstaan; bovendien moeten zij de leerlingen, die hun zijn aanbevolen; tot de prediking van Gods Woord meenemen, en vooral op het gehoor van de Catechismus ijverig aandringen, en hun gedurig rekenschap vragen van hetgeen zij daar gehoord hebben.

De *predikanten* zullen alle ouders, bij wie hun vermaning enigszins ingang vinden kan, niet alleen tijdens de openbare godsdienstoefening, maar ook bij de gewone bezoeken vóór het Heilig Avondmaal en bij andere geschikte gelegenheden, tot vervulling van hun schuldige plicht onophoudelijk aanzetten. Ook zal het de taak van de leraars zijn, dat zij met een ouderling en - zo nodig! - ook enkele leden van de Magistraat, alle scholen - zowel bijzondere als publieke - dikwijls bezoeken, de ijver der onderwijzers opwekken (door hen in de wijze van onderricht vóór te gaan), hen vriendelijk aanspreken, ernstig ondervragen, zachtmoedig vermanen en met zulke giften, als er door de Overheid voor vastgesteld zijn, tot ijver en Godzaligheid aansporen. De leraars zijn ook verplicht er bij de Overheid op aan te dringen, dat de schoolmeesters geweerd zullen worden, die in het catechiseren der jeugd te slap of geheel nalatig zijn.

De plicht der predikanten in de kerk is deze, n.l. dat zij de Catechismus in hun predicaties niet alleen kort, maar ook duidelijk trachten uit te leggen en zich niet alleen schikken naar het verstand van de volwassenen, maar vooral ook, om de jeugd zoveel mogelijk die te doen verstaan. Ook zal de ijver van die predikanten te prijzen zijn, die in de scholen (wat vooral op het platteland dienstig is!) de Catechismus-predikatie wekelijks repeteren.

Opdat nu degenen die al op jaren zijn gekomen, en nooit een school hebben bezocht, of hoewel onderricht, niet voldoende kennis opdeden, des te beter in de gronden van de Christelijke religie geoefend zouden worden, zal het ambt der predikanten ook inhouden, dat zij met een ouderling de huizen bezoeken, of in de consistorie bijeenkomen (of welke andere plaats, daartoe aangewezen), om een geschikt aantal lidmaten en andere volwassenen wekelijks bijeen te roepen, om op een gemeenzame wijze met hen te handelen over de voornamste grondwaarheden der Christelijke religie, en naar de aard van hun verstand en vorderingen ze onderrichten uit de Catechismus, de Catechismuspreken met hen herhalen en alle ijver aanwenden, om iedereen tot duidelijke en beknopte wetenschap van de Catechismus op te leiden.

Die zich tot de Gemeente begeven willen (oude uitdrukking voor „belijdenis doen”), zullen drie of vier weken voor de bediening van het Avondmaal, op een daarvoor bepaalde plaats, verschillende keren bijeengeroepen en onderwezen worden, om des te bekwamer rekenschap van hun geloof te kunnen geven. Echter

moeten de predikanten deze voorzichtigheid in acht nemen, dat zij alleen zulken tot zich roepen, om tot het Avondmaal voor te bereiden, die - naar zij opmerken - met bekommring over de zaligheid hunner ziel aangedaan zijn, en zich waardig voor het gebruik van die heilige bondstekenen komen te gedragen. Ook dient er zoveel mogelijk op gelet te worden, dat bij het Onderwijs zulken samengeroepen worden, die in vrijmoedigheid om te spreken en in verstand het meest met elkaar overeenstemmen. Deze bijeenkomst der catechumenen zal met gebed en heilige vermaningen zowel begonnen als besloten worden.

Wanneer dit alles met zulk een lust en wakkerheid, zorgvuldig en trouw, als passend is, door de leraars betracht wordt, als die eenmaal rekenschap zullen moeten geven van de kudde, die hun toevertrouwd is, en wanneer de leerlingen van hun kant hun plicht ook ter harte nemen, dan valt het niet te betwijfelen, of men zal in korte tijd overvloedige vrucht van die arbeid zien voortkomen. Het geloof der uitverkorenen zal meer en meer toenemen, en de heiligheid des levens, tot Gods eer en voortplanting der Christelijke religie, onder Zijn zegen, voor alle mensen openbaar worden, ja onze Kerk zal in haar groei voorspoedig zijn, ten spijt van allen die Sion gram zijn.

3. *Welke de voornaamste hoofdstukken uit de leer van de Catechismus.*

Sommigen beperken de voornaamste punten uit de leer van de Catechismus tot twee delen, naar Hebr. 6, waar ze de bekering en het geloof in Chris, heten, d.w.z. de Wet en het Evangelie. Daaruit blijkt, dat de leer van de Catechismus niet verschilt van de Christelijke leer. Want er wordt niets bevonden, waarin ze van elkaar verschillen, veel minder met elkaar strijden. Weliswaar komen hun methodes van onderwijzen niet overeen. Want de vaste spijzen der volwassenen, waarbij de Christelijke leer vergeleken wordt (zie 1 Kor. 3 : 1) verschilt van de melk der kinderen en zuigelingen, zoals de Catechismus terecht heet, vgl. Hebr. 5 : 13v.

Het feit dat de delen van de Catechismus - zoals wij straks zeiden - bestaan uit Wet en Evangelie (= de Tien Geboden en het Symbool der Apostelen, of de Artikelen van het Christelijk geloof) is duidelijk, omdat in de Tien Geboden de ganse hoofdsom van Gods Wet, en in de Geloofsartikelen een korte inhoud van de leer des Evangelies begrepen is. De Christelijke leer wordt ook *de leer des geloofs en der werken* genoemd, Hebr. 6 : 2, of de leer van hetgeen men moet geloven en doen, zoals de Catechismus daarom ook genoemd wordt een voorbeeld en ontwerp van de gezonde woorden, in geloof en liefde, die in Christus Jezus is, 2 Tim. 1 : 13. *De liefde is het kort begrip der Wet, en het geloof is de inhoud van het Evangelie*, waarmee gepaard gaat bekering en vergeving der zonden, die in Christus' Naam gepredikt wordt, Luk. 24 : 46v.

Anderen verdelen de Catechismus en de hele Christelijke leer in drieën, en handelen

1. Over God,
2. Over Zijn wil, en
3. Over Zijn werken, en die laatste verdelen ze weer in werken van schepping, onderhouding en verlossing.

Maar aangezien deze drie delen overeenkomen met de leer der Wet en des Evangelies, kan deze indeling gemakkelijk tot de eerste herleid worden.

Weer anderen stellen vijf delen, n.l. de Tien Geboden, de Geloofsartikelen, de Doop, het Avondmaal en het Gebed. Van deze delen is er één rechtstreeks van God Zelf gegeven, n.l. de Tien Geboden, andere delen in een middellijke weg, zoals het

Gebed, de Doop en het Avondmaal, die hun oorsprong aan Christus ontleen, terwijl de Artikelen des geloofs van de Apostelen stammen, (die als werktuigen tot ontdekking van Gods verborgenheden dienden). Intussen kunnen ook deze vijf delen met de twee eerste overeengebracht worden. Want de Tien Geboden bevatten een korte inhoud der Wet, en de Geloofsartikelen bevatten de leer van het Evanlie, zoals boven is aangetoond. En wat de sacramenten betreft, deze zijn aanhangsels van het laatste, daarin n.l. dat ze tekenen en zegelen zijn van Gods genade, zoals die in het Evangelie wordt beloofd; maar voor zover ze voor offeranden te houden zijn, dienen ze bij de Wet ondergebracht te worden, evenals het Gebed, dat een voornaam deel van de dienst Gods is, daartoe behoort.

Tenslotte zijn er nog, die de inhoud der Christelijke leer tot deze drie hoofdpunten herleiden, n.l.

1. kennis van onze ellende,
2. van de verlossing, en van
3. de dankbaarheid.

Deze indeling komt goed met de vorige overeen, aangezien de Tien geboden bij het eerste behoren, omdat daaruit de ellende en strafschuld van de zondaar openbaar wordt. Echter kunnen ze ook tot het laatste deel gebracht worden, voor zover ze een regel en richtsnoer zijn, om al ons doen en laten naar te richten; en zij leren ook, welke de ware en oprechte dankbaarheid is.

De Geloofsartikelen behoren tot het tweede deel, omdat ze het middel aanwijzen, waardoor een verloren zondaar wordt bevrijd van het eeuwig verderf; hiertoe kunnen ook de sacramenten, als zegelen van de leer des geloofs herleid worden.

En het gebed, dat het voornaamste stuk van onze schuldige dankbaarheid is, wordt bij het derde deel gevoegd.

4. *Waarom de leer van de Catechismus in de Gemeente nodig is.*

Dat de Catechismusleer en een ijverige beoefening ervan, zeer nodig is, blijkt uit de volgende redenen.

1. Omdat God zulks bevolen heeft, vgl. Ex. 12 : 26v.; 13 : 8, Deut. 4 : 9; 6 : 6; 7 : 20v.; 11 : 18v. en 32 : 46.
2. Omdat Gods eer het vordert, dat Hij niet alleen door volwassenen, maar ook door kinderen recht gekend en geprezen wordt, Ps. 8 : 3: „Uit den mond der kinderkens en zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest.”
3. Om onze troost en zaligheid te bevorderen, die werkelijk in de kennis van God en van Zijn Zoon Jezus Christus volkomen te vinden is, Joh. 17 : 3. Zonder deze kennis wordt niemand der volwassenen zalig of kan hij door een gegronde troost verzekerd worden, dat hij Gode behaagt en Hem aangenaam is; vgl. Hebr. 11 : 6. Niemand kan geloven in Degene, van Wie hij niet gehoord heeft; zoals de Apostel getuigt in Rom. 10 : 14: „Hoe zullen zij (in Hem) geloven, van Welken zij niet gehoord hebben?” en vers 17: „Het geloof is uit het gehoor, en het gehoor door het Woord van God.” Daaruit volgt, dat allen die zalig zullen worden, het fundament of de grond van het Christendom moeten kennen. Ja, het is voor de jonge mensen en de minder-verstandigen nodig, dat men een korte inhoud van de leer heeft, waardoor men hen onderwijst.

Tegenwerking. De jonge mensen kunnen een verward (Fides implicita, bij Rome het “ingewikkelde” geloof) en duister geloof hebben; of, om het duidelijker te zeggen, zij kunnen geloven hetgeen in Gods Woord geleerd wordt en door andere gelovigen aangenomen wordt, zonder evenwel onderscheidenlijk de

hoofdpunten van het geloof te bevatten, en toch zalig worden.

Antwoord: Zo'n geloof is geen geloof. Want er is geen geloof in de volwassenen zonder kennis van Gods Woord, aangezien het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods is. Daarom is het nodig, dat alle volwassenen, die zalig willen worden, uit Gods Woord onderwezen worden.

4. Opdat de ware Gemeente en de regering mogen voortbestaan. Want zal dat het geval zijn, dan is het noodzakelijk, dat de religie, godsdienst, tucht en discipline, alsook de oefeningen der Godzaligheid, gerechtigheid en waarheid onder de mensen gehandhaafd worden. Deze dingen zoekt men vruchteloos bij bar.. baren, die zonder deugd en Godzaligheid opgevoed zijn. Daaruit volgt dus, dat men de kinderen van jongs af moet onderwijzen en de ware Godzaligheid dient in te planten. Lees hiervoor Salomo's vermaning. Spr. 22 : 6: „Leer den jongen de eerste beginselen naar den eis zijns wegs; als hij ook oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken.” Immers is de menselijke natuur zó verdorven, Gen. 8 : 21, dat indien de middelen tot verbetering niet bijtijds in het werk gesteld worden, tenslotte alle arbeid tevergeefs zou zijn. Het is (zegt men) verkeerd, om oude honden aan de band te leggen of aan de jacht te gewennen. Wanneer de boom oud is, kan hij niet gebogen worden. Het is iets zeldzaams om zo iemand tot bekering te brengen, die niet gewoon is God te vrezen, Zijn Woord te gehoorzamen en Zijn dienst waar te nemen; maar integendeel wild en dartel leeft, en dus God, Zijn Woord en de Sacramenten gedurig veracht. Opdat dan de Kerk van God en het gemenebest niet verloren ga, is het nodig, dat men intijds de menselijke boosheid beteugelt en hen tot ware Godzaligheid tracht te leiden.

5. De regel en toetssteen van alle leringen moeten aan alle mensen bekend zijn, om niet gemakkelijk verleid te kunnen worden. Daarom vermaant de Heiland, Matth. 7 : 15: „Wacht u van de valse profeten.” En Paulus zegt, 1 Thess. 5 : 21: „Beproeft alle dingen.” En de apostel Johannes, 1 Joh. 4 : 1: „Beproeft de geesten of zij uit God zijn.” Deze regel zijn de Tien Geboden, de Geloofs-artikelen en enkele bijzondere hoofdzaken, die in de Catechismus geleerd worden.

6. Zij die in de Catechismus onderwezen zijn, begrijpen ook beter de verklaring van bijzondere teksten, wanneer zij die tot bepaalde hoofdpunten uit de Catechismus kunnen herleiden, waardoor zij onderwezen zijn.

7. Opdat de jeugd en eenvoudigen geschikt onderwijs zullen krijgen. Want een langdurig en langdradig onderricht is voor de jeugd en de eerstbeginnenden moeilijk en onprofijtelijk. Daarom moeten zij bondig, eenvoudig en duidelijk onderwijs ontvangen, zoals in de Catechismus gebeurt.

8. Van alle mensen, ook van hen die nog jong, eenvoudig en onkundig zijn, wordt vereist, dat zij zichzelf en de ware Gemeente kunnen onderscheiden van de vervreemde heidenen en andere sekten; hetgeen zij zonder de leer van de Catechismus niet kunnen.

9. Opdat daardoor de zuiverheid en gelijkheid in de leer bewaard wordt. En ofschoon de geschreven boeken daartoe van veel betekenis zijn, is het evenwel zeker, dat het onderricht, dat door de levende stem geschiedt, meer kracht en uitwerking heeft. Dat kan men opmerken onder de regering van Jozia, de koning van Juda, en in de daarop volgende tijd, toen het mondeling onderricht nagelaten was, dat niet alleen de heilige boeken der Wet in verachting geraakt waren, maar zelfs de echte zin en uitleg der Heilige Schrift uit Gods Kerk a.h.w. verbannen was. Zie tot bewijs 2 Kon. 22 : 8 en 11.

10. Tenslotte is de Catechismus zeer gewenst en nodig voor wie aan de Hogescholen studeren. Want zij die voorbereid en toegerust worden om anderen te

onderwijzen en de Christelijke leer uitéén te zetten, moeten die zelf eerst klaar en duidelijk verstaan, eer zij aan anderen behoorlijk onderricht daarin kunnen geven; en daartoe mogen zij geen enkele gelegenheid onbenut voorbij laten gaan, zoals Paulus zijn zoon Timotheüs vermaant, 1 Tim. 4 : 6 en 2 Tim. 1 : 6.

Hieraan kunnen diverse argumenten worden toegevoegd, die er ons toe aanzetten om ons in de leer van de Catechismus ijverig te oefenen, zoals b.v. het doel, dat God voor ogen stond bij de schepping van de mens, n.l. opdat wij Hem en Zijn wil zouden leren kennen, enz.; gelijk Hij ons daartoe het leven niet alleen verleend, maar ook verlengd heeft. Er bestaat ook geen heerlijker en nuttiger kennis dan die in de Catechismus geleerd is en in de Christelijke leer onderwezen wordt, te weten de voortreffelijkheid en dierbaarheid van het hoogste Goed, dat alle schatten en rijkdommen ver overtreft. Dit is die kostelijke parel, begraven in de akker van Gods Kerk, waarover in Matth. 13 gesproken wordt. Omwille van die parel hebben de eerste Christenen zich mét hun kinderen gaarne als martelaren laten ombrengen, en de dood onverschrokken, met blijdschap, onder het oog gezien. Ziet dit in het voorbeeld van Origenes, te vinden bij Eusebius (Kerkelijke Historiën, VI, cap. 3.) en bij Theodoretus (IV, cap. 16); en wél-verstaan kan niemand voor de leer of eer van Christus lijden, tenzij hij deze leer - in zover die tot de zaligheid nodig is - grondig kent en verstaat. Doch hiertoe is het nodig, dat ze van jongs af geleerd en onderwezen worden, zullen ze niet bij de geringste windstoot van tegenheden omver geworpen worden, en van de leer van Christus afvallen tot die van de Antichrist. Daaruit is dus zeer duidelijk, hoe nodig de Catechismus in de Gemeente is.

5. Wat de bedoeling van de Catechismus en van de Christelijke leer is.

De bedoeling van deze leer is: onze troost en zaligheid. En deze zaligheid bestaat in het genieten van God als het hoogste Goed; en onze troost bestaat in een vast vertrouwen en een zekere verwachting des eeuwigen levens, waarvan de voorsmaak al in dit leven genoten wordt. Wie het hoogste Goed bezit, is zalig; wie het daarentegen mist, is ongelukkig, ja rampzalig. Hoedanig nu de enige en levende troost is, wordt in de eerste vraag van de Catechismus aangetoond, tot verklaring waarvan wij nu overgaan.

DE CATECHISMUS DER CHRISTELIJKE RELIGIE

De leer der Christelijke religie, waarvan de Catechismus een korte samenvatting is, is een leer die naar de Godzaligheid is, 1 Tim. 6 : 3. Daarom is het hoogst nodig, dat ze niet alleen geweten, maar ook betracht en in beoefening gebracht moet worden. Alle leringen en wetenschappen worden op een zeer bekwame, geschikte wijze in deze orde voorgesteld, dat men eerst het doel aanwijst, waartoe zulks geleerd wordt, en daarna de middelen, om tot dat doel te geraken. Die orde wordt nu ook gevolgd in de Catechismus, waarin al dadelijk bij de aanvang in de eerste Zondagsafdeling deze twee dingen worden voorgesteld en verklaard:

1. Het doel van de Christelijke godsdienst.
2. De middelen, die nodig zijn om dat doel te bereiken; welke twee zaken dan verder in de gehele Catechismus breder worden uitééngezet.